

EHDOLLISTA JOS MAHDOLLISTA – EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN KEHITYSVAIHEET

Pro gradu -tutkielma

Henri Lesonen

Rikosoikeus

Kevät 2014

SISÄLLYS

SISÄLLYS	II
LÄHTEET	IV
OIKEUSTAPAUKSET	IX
LYHENTEET	X
1. JOHDANTO	1
1.1 Tavoite.....	1
1.2 Metodista.....	2
1.3 Tutkielman aihe ja rakenne.....	2
2. EHDOLLISEN RANGAISTUKSEEN JOHTANUT KEHITYS	4
2.1 Historia meillä ja muualla.....	4
2.2 Ehdolliseen rangaistukseen johtanut kehitys Suomessa.....	5
2.2.1 Ehdollisen rangaistustuomion ideologinen tausta - sosiologinen koulu.....	6
2.2.2 Lainvalmistelukunnan ehdotus 1911.....	8
2.2.3 Kansalaissodan vaikutus.....	9
2.3 Ehdollisen seuraamusjärjestelmän käyttöönotto muissa Pohjoismaissa.....	11
2.3.1 Ruotsi.....	11
2.3.2 Norja.....	12
2.3.3 Tanska.....	13
3. LAKI EHDOLLISESTA RANGAISTUSTUOMIOSTA (44/1918)	14
3.1 Lain sisältö.....	14
3.2 Muutokset lakiin ehdollisesta rangaistustuomiosta.....	17
3.3 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä.....	19
3.4 Ehdollisen menettäminen – täytäntöönpanon kriteerit.....	23
3.4.1 Uusi rikos.....	24
3.4.2 Pahatapainen elämä.....	26
3.4.3 Vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyöminen.....	27
3.5 Ehdollisen rangaistuksen käyttö EhdRangL:n voimassaoloaikana.....	28
4. LAKI EHDOLLISESTA RANGAISTUKSESTA (135/1976) -	30
4.1 Uudistuksen tuomat muutokset.....	30
4.2 Vuoden 1976 lain ideologinen tausta - usklassinen rikosoikeus.....	31
4.3 Muutokset lakiin ehdollisesta rangaistuksesta.....	34
4.4 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä.....	36
4.4.1 Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen.....	37
4.4.2 Alle 18-vuotias rikoksentekijä – painavat syyt.....	42
4.4.3 Aiempi rikollisuus – uusimisen vaikutus.....	44
4.5 Ehdollisen menettäminen – täytäntöönpanon kriteerit.....	45
4.5.1 Täytäntöönpanokriteerit alkuperäisen EhdL:n mukaan.....	46
4.5.2 Täytäntöönpanokriteerit v.1991 muutoksen jälkeen.....	47
4.6 Ehdollisen rangaistuksen käyttö EhdL:n voimassaoloaikana.....	49
5. EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN KEHITYS 2000-LUVULLA	50
5.1 Ehdollista rangaistusta koskevan säännöksen siirtyminen rikoslain yhteyteen.....	50
5.2 Muutoksen taustat.....	51
5.3 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä.....	52
5.4 Ehdollisen menettäminen – täytäntöönpanon kriteerit.....	56

5.5 Ehdollisen rangaistuksen käyttö 2000-luvulla.....	57
5.6 Ehdollinen rangaistus muissa Pohjoismaissa 2000-luvulla.....	58
5.6.1 Ruotsi.....	58
5.6.2 Norja.....	59
5.6.3 Tanska.....	60
6. YHTEENVETO JA TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT.....	62
6.1 Ehdollisen rangaistuksen kehitysvaiheet.....	62
6.1.1 Kehitysvaihe 1900-luvulta 1970-luvulle.....	62
6.1.2 Kehitysvaihe 1970-luvulta nykypäivään.....	62
6.2 Yhteenveto ehdollisen rangaistuksen edellytysten ja täytäntöönpanon muuttumisesta..	63
6.2.1 Edellytysten muuttuminen.....	63
6.2.2 Täytäntöönpanokriteerien muuttuminen.....	66
6.3 Pohjoismainen vertailu.....	67
6.4 Kriittikki ja tulevaisuuden näkymät.....	68
6.4.1 Kriittikki ehdollista rangaistusta kohtaan.....	68
6.4.2 Tulevaisuuden näkymät.....	69

Lähteet:

Kirjalähteet:

Alanen Aatos: Ehdollisesta rangaistustuomiosta annetun lain 4§:ssä olevain säännösten tarkoituksenmukaisuus. JFT. Helsinki 1941.

Anttila Inkeri: Nuori lainrikkoja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Porvoo-Helsinki 1952.

Anttila Inkeri: Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta selityksin. Suomen lakimiesliiton kirjasarja. Vammala 1960.

Anttila Inkeri – Heinonen Olavi: Rikos ja seuraamus. Forum-sarja. Tammi. Helsinki 1971.

Anttila Inkeri – Heinonen Olavi – Koskinen Pekka – Lahti Raimo: Rikollisuus ongelmana. Kriminaalipolitiikan perusteet. Helsinki 1974.

Backman Eero: Rikoslaki ja yhteiskunta I. Suomalainen lakimiesyhdistys. Vammala 1976.

Björne Lars: ”...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...” Tutkimus Turun hovioikeuden poliittista oikeudenkäynneistä vuosina 1918-1939. Vammala 1977.

Ellilä Reino: Ehdollisesta tuomiosta rikoksen reaktiomuotona ja rikollisuuden vastustamiskeinona. Antti Tulenheimon juhlaulkaisu. Helsinki 1939.

Frände Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita. Helsinki 2012.

Granfelt O. Hj.: Villkorlig straffdom. Antti Tulenheimon juhlaulkaisu. Helsinki 1939.

Grotenfelt Julius: Om villkorlig straffdom. Festskrift för R. A. Wrede. Helsingfors 1921.

Grönqvist Henrik: Om villkorlig straffdom. JFT. Helsinki 1956.

Halinen Markku – Koskinen Pekka – Lappi-Seppälä Tapio – Majanen Martti – Palmén Harri – Träskman Per-Ole – Utriainen Terttu: Rikosten seuraamukset. Helsingin yliopiston rikosoikeuden laitoksen julkaisuja 2/1979. 2p. Helsinki 1981.

Hannula Ilari: Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä. Suomalainen lakimiesyhdistys. Vammala 2004.

Honkasalo Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. III –osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Helsinki 1953.(myös em.kirjan 2.painos Hämeenlinna 1969.)

Husa Jaakko – Mutanen Anu – Pohjolainen Teuvo. Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum. Helsinki 2008.

Järvinen Toivo: Ehdollisista rangaistustuomioista ja niiden kehittämisestä. DL 1932, s. 384-386. Hämeenlinna 1932.

Kekkonen Jukka: Sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa. Muutos ja jatkuvuus – näköaloja oikeushistoriaan – Jukka Kekkonen juhlaKirja. Inha Jyri(toim.) Talentum. Helsinki 2003. s. 225-237.

Kohonen Kirsi: Lajivalinta ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä. Erityisesti väkivaltarikoksissa. Teoksessa Lahti Raimo – Ojala Timo(toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2004.

Lahti Raimo: Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehitysvaiheista. Turun yliopisto. Turku 1977

Lahti Raimo: Rikosoikeuden kokonaisuudistus ja seuraamusjärjestelmän kehittäminen. Lakimies 2004. s. 412-421.

Lappi-Seppälä Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen lakimiesyhdistys. Vammala 1987.

Lappi-Seppälä Tapio: Ehdollisen rangaistuksen käyttökerrat ja –kasautumat. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 42. Helsinki 1999.

Lappi-Seppälä Tapio: Rikosten seuraamukset. WSLT. Helsinki 2000.

Lappi-Seppälä Tapio ym: Rikosoikeus – oikeuden perusteokset. WSOYpro. Helsinki 2009.

Lappi-Seppälä Tapio: Kriminaalipolitiikan muutostrendejä. Teoksessa Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2000-luvulle(toim. Lahti). Forum Iuris. Helsinki 2013.

Nuutila Ari-Matti: ”Law in books” ja ”law in action” –seuraamusharkintaa lainkäytössä. Teoksessa Rikos, rangaistus ja prosessi. Eero Backmanin juhlaJulkaisu. Turku 2005.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikollisuustilanne 1975-1979, 1988, 2003, 2009, 2012. Helsinki.

Pajuoja Jussi: Katsaus rangaistuksen historiaan. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Helsinki 1986.

Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2012. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2013. Saatavissa osoitteesta: <http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6FcvDvctb/1_2013_TP_ja_toimintakertomus_2012_korj220313VALMIS.pdf>

Selostuksia ja tiedonantoja Korkeimman oikeuden ratkaisuksista vuonna 1934. Korkein oikeus. Helsinki 1935.

Selostuksia ja tiedonantoja Korkeimman oikeuden ratkaisuksista vuonna 1949. Korkein oikeus. Helsinki 1950.

- Selostuksia ja tiedonantoja Korkeimman oikeuden ratkaisuksista vuonna 1953. Korkein oikeus. Helsinki 1954.
- Serlachius Allan: Ehdotus asetukseksi ehdollisesta rangaistustuomiosta. Lakimies 1911. s.271-278.
- Serlachius Allan: Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa. Yleiset opit. 6.p. Toimittaneet Bruno Salmiala ja Brynolf Honkasalo. Hämeenlinna 1951.
- Sutela Mika – Paasonen Jyri: Rikollisuus- ja rangaistuslajit sosiaalisessa mediassa. Edita 2012. Saatavissa osoitteesta: <<http://www.edilex.fi/lakikirjasto/8693>>
- Tolvanen Matti: Tieliikenne rikokset. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä 1999.
- Utriainen Terttu: Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Lakimiesliiton kustannus. Tampere 1992.
- Utriainen Terttu: Ovatko väkivaltarikosten tuomiot kohdallaan?. Teoksessa rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Vammala 2006.
- Utriainen Terttu: Arvot ja asenteet suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Artikkelijulkaistu Oikeus 2011/2 –lehdessä. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry ja Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys. Turku 2011.
- Waaben Knud: Betingede Straffe domme. Kööpenhamina 1948.
- Vihonen Lasse: Valtiorikosoikeudet Suomessa. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Helsinki 1977.
- Viljanen Pekka: Uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1992.
- Viljanen Pekka: Yhtenäisrangaistusjärjestelmän muutokset. Kauppakaari Oyj. Helsinki 1998.
- Voipio Pentti: Ehdollisesta rangaistustuomiosta annetun lain 5§:n 1 ja 2 momentin tulkintaa. Rikosoikeudellisia kirjoituksia I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Vammala 1949.
- Voipio Pentti: Ehdollisen rangaistustuomion kehitys Suomessa. Lakimies 1959. s. 478-490.
- Ylikangas Heikki: Käännekohdat Suomen historiassa. Juva 1986.

Lehdet ja internet –lähteet:

Sunnuntaisuomalainen 22.4.2012.

Iltalehden verkkokysely 22.4.2012:

http://www.iltalehti.fi/uutiset/2012042215482299_uu.shtml (linkki tarkistettu 8.3.2014).

Tilastot:

Suomen virallinen tilasto:

SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917-1924.

Oikeusministeriö 1919-1926.

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1926.

Oikeusministeriö 1927-1928.

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus II. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1927-

1937. Oikeusministeriö 1929-1939.

SVT XXIII Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938-1950. Rikollisuus II. Tilastollinen päätoimisto 1951.

Virallislähteet

HE 33/1932. Hallituksen esitys ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain muuttamiseksi. Helsinki 1932.

HE 37/1963. Hallituksen esitys Suomen ja muiden pohjoismaiden välistä yhteistoimintaa rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 1963.

HE 239/1972. Hallituksen esitys eduskunnalle vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa sekä tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1972.

HE 245/1988. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 1 §:n sekä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 4 luvun 2 §:n muuttamisesta. Helsinki 1988.

HE 368/1992. Hallituksen esitys. eduskunnalle rikosrekisterilaiksi ja laiksi ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta. Helsinki 1992.

HE 48/1997. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 7 luvun muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1997.

HE 177/2000. Hallituksen esitys eduskunnalle ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2000.

HE 44/2002. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 63/2012. Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtona määrättyjä valvontatoimia koskevan puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa ja soveltamista koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2012.

LavM 9/1989. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeksi ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 1 §:n sekä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 4 luvun 2 §:n muuttamisesta. Helsinki 1989.

Lakivaliokunnan mietintö 28/2002. Helsinki 2002.

OLJ 5/2000. Rikoslain yleisiä oppeja koskevat säännökset. Rikoslakiprojekti ehdotus. Helsinki 2000.

OM 20/2013. Oikeusministeriön työryhmän esitys yhdistelmä vankeutta koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2013.

KM 1976:72. Rikosoikeuskomitean mietintö. Helsinki 1976.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus:

KKO 1930 II 36

KKO 1934 II 615

KKO 1948 I 14

KKO 1948 II 265

KKO 12/1949

KKO 116/1949

KKO 11/1953

KKO 1964 II 30

KKO 1980 II 125

KKO 1982 II 188

KKO 1982 II 189

KKO 1984 II 72

KKO 1985 II 117

KKO 1993:79

KKO 1995:51

KKO 1997:140

KKO 1999:114

KKO 2001:25

KKO 2003:134

KKO 2004:45

Hovioikeudet:

I-SHO 23.10.2003, nro 1245

Lyhenteet

EhdRangL	Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta(44/1918)
EhdL	Laki ehdollisesta rangaistuksesta(135/1975)
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
RL	Rikoslaki(39/1889)
SRL	Sotaväen rikoslaki(71/1919)

1. JOHDANTO

1.1 Tavoite

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää ehdollisen rangaistuksen kehitysvaiheet Suomessa. Tutkielmani tarkoituksena on vastata siihen, mikä johti ehdollisen rangaistuksen käyttöönottoon Suomessa, mitkä olivat edellytykset ehdolliselle rangaistukselle vuoden 1918 lain mukaan ja miten ehdollinen rangaistus on ajan saatossa kehittynyt aina tähän päivään asti. Erityisesti tutkielmassa on tarkoitus tarkastella ehdollisen rangaistuksen edellytyksien ja täytäntöönpanokriteerien muuttumista ja muutoksia selittäviä tekijöitä.

Tilastojen valossa on myös tarkoitus tutkia vaikuttiko edellytysten ja täytäntöönpanokriteerien muuttuminen ehdollisen rangaistuksen käyttöön. Tarkoituksena on myös valaista minkälainen tulevaisuus ehdollisella rangaistuksella on Suomessa. Tavoitteeseen pääsemiseksi tutkielmassani käydään läpi kaikki Suomessa säädetty lainsäädäntö liittyen ehdolliseen rangaistukseen aina vuoden 1918 laista 2001 vuoden siirtoon rikoslain yhteyteen muutoksineen sekä taustaideologineen.

Lähtölaukaus tutkielmalleni oli niin asiantuntijoiden kuin maallikoidenkin harjoittama kiivastunut lehtikirjoittelu, jossa hyvin terävästi kritisoitiin ehdollisen vankeuden olevan sama asia kuin ei rangaistusta ollenkaan. Muun muassa 22.4.2012 Sunnuntaisuomalaisessa Lapin yliopiston rikosoikeuden professori Terttu Utriainen kommentoi ehdollisen rangaistuksen olevan käytännössä vapautus.¹ Myös Iltalehden lukijoilleen järjestämä kysely kertoi omaa karua kieltään. n. 15000 vastaajasta 97% yhtyi professori Utriais kantaan.² Mikäli suurin osa ihmisistä on tätä mieltä, on hyvä selvittää, miksi tällainen järjestelmä on olemassa ja miksi se on kehittynyt niin kuin se on kehittynyt ja mikä on järjestelmän tulevaisuus.

¹ Sunnuntaisuomalainen 22.4.2012

² Iltalehden verkkokysely 22.4.2012

1.2 Metodista

Tutkielmani metodi on oikeushistoriallinen. Oikeushistoria tutkii oikeusnormien ja oikeudellisen ajattelun kehitystä. Oikeushistorian avulla voidaan tarkastella kehitystä, joka on johtanut tiettyjen oikeudellisten sääntöjen syntyyn ja sen avulla tuotetaan tietoa menneestä oikeusjärjestelmästä.³ Tutkielmassani käydään läpi aiempaa lainsäädäntöä ehdollisesta rangaistuksesta ja sen kehityksestä nykytilannetta vastaavaan lainsäädäntöön, joten oikeushistoriallinen metodi sopii tutkielmaani erityisen hyvin. Tutkielmani apumetodeiksi lasken vertailevan oikeustieteen ja lainopin eli oikeusdogmatiikan.⁴ Vertaileva oikeustiede näkyy tutkielmassani Suomen ja eräiden Pohjoismaiden lainsäädännön vertailuna. Lainopillista metodologiaa käytän selvittäessäni oikeuden sisältöä.

1.3 Tutkielman aihe ja rakenne

Tutkielmani aihe on ehdollisen rangaistuksen kehitysvaiheet. Olen nimennyt tutkielmani hivenen provosoivasti ottamalla etuliitteeksi ”Ehdollista jos mahdollista”. Tämän olen tehnyt siksi, että isolla osalla suomalaisista on käsitys siitä, että ehdollinen rangaistus on käytännössä vapautus eikä sitä voida pitää rangaistuksena. Olen myös saanut rikosasianajotoimistossa työskennellessäni omakohtaisia kokemuksia siitä, että rikoksentehtäjät monesti vähättelevät ehdollista rangaistusta ja siten haluavatkin ehdollista jos mahdollista.

Tutkielmani on jaettu kuuteen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkielman aihe ja tavoitteet, tutkielman taustalla vaikuttaneet seikat sekä tutkimusmenetelmä. Toisessa luvussa käydään läpi ehdolliseen rangaistukseen johtanut kehitys ja historia Suomessa ja muualla maailmassa sekä pohjustetaan EhdRangL:n taustoja.

³ ks. lisää Husa ym. 2008, s. 21

⁴ ks. lisää Husa ym. 2008, s.20-24

Luvuissa 3-5 käsitellään ehdollisen rangaistuksen sisältöä suomalaisessa lainsäädännössä. Luvuissa on myös paljon havainnollistavia oikeustapauksia. Kolmannessa luvussa keskitytään ensimmäiseen Suomessa säädettyyn lakiin ehdollisesta rangaistuksesta, paino ehdollisen rangaistuksen edellytyksissä ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa.

Neljäs luku esittelee vuoden 1976 lain ehdollisesta rangaistuksesta verrattuna vuoden 1918 lakiin. Lain taustalla vaikuttanut ideologia ja muut seikat esitellään niin ikään, jotta uudistus saisi selityksensä. Myös ehdollisen rangaistuksen muuttuneet edellytykset ja täytäntöönpanoperusteet käydään seikkaperäisesti lävitse. Viidennen luvun myötä päästään 2000-luvun sääntelyyn ehdollisesta rangaistuksesta. Mikä on muuttunut 2000-luvulle tullessa ja mitä selittäviä tekijöitä muutosten taustalta voidaan löytää.

Kuudennen luvun tehtävänä on sitoa langat yhteen ehdollisen rangaistuksen kehitysvaiheista, edellytysten ja täytäntöönpanon kehityksestä sekä kurkistaa tulevaisuuden näkymiin. Kuudes luku sisältää myös kokoavasti vastaukset tämän tutkielman kysymyksiin.

2. EHDOLLISEEN RANGAISTUKSEEN JOHTANUT KEHITYS

2.1 Historia meillä ja muualla

Ensimmäiset maininnat ehdollisesta rangaistuksesta on tavattu keskiajalla italialaisen Bartoluksen teoksissa.⁵ Myös saksalainen Pufendorf on käsitellyt ehdollisen rangaistuksen mahdollisuuksia teoksessaan ”De jure naturae et gentium”.⁶ Varsinainen kunnia ensimmäisen ehdollisen vankeusrangaistuksen antamisesta on annettu Yhdysvalloille. Kerrotaan, että Bostonissa vuonna 1841 muuan suutari Jackson otti nuoren rikoksentekijän valvontaansa, jotta tämä säästyisi vankilalta. Kokeilu onnistui niin hyvin, että vähitellen se levisi, ensin Yhdysvaltoihin ja sitten Eurooppaan.⁷

Kunnia ensimmäisestä manner-eurooppalaisesta ehdollisesta rangaistuksesta menee Belgiaan, jossa se otettiin käyttöön vuonna 1888. Euroopassa Belgian edelle oli ennättänyt kuitenkin Englanti, joka antoi ehdollista tuomioita koskevia lakeja kuten Summary Jurisdiction Act(1879) ja Probation of First Offenders Act(1887).⁸ Pohjoismaissa ensimmäinen ehdollisen rangaistuksen käyttäjä oli Norja, joka otti sen seuraamusvalikoimaansa vuonna 1894.⁹

Ehdollinen rangaistus kehittyi osaksi rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää kahdessa eri muodossa. Ensinnäkin ehdollinen rangaistus voi olla sellainen, että aluksi syyllisyys vahvistetaan, mutta rangaistuksen määrääminen lykätään ja jätetään riippuvaiseksi rikoksentekijän tulevasta käyttäytymisestä. Toinen tapa on sellainen, että rikoksentekijän syyllisyys ja rangaistuksen määrä vahvistetaan, mutta täytäntöönpano lykätään mahdolliseen myöhempään ajankohtaan. Ensimmäistä muotoa nimitetään yleisesti englantilais-amerikkalaisen järjestelmän mukaiseksi ja toista belgialais-ranskalaisen järjestelmän mukaiseksi. Suomessa käytössä on belgialais-ranskalainen tapa, kun taas useimmat muut Pohjoismaat kannattavat näiden muotojen yhdistelmä järjestelmää.¹⁰

⁵ Anttila 1960, s.1

⁶ Alanen 1941, s.280, Alanen viittaa Samuel Pufendorfin De jure naturae et gentium teokseen vuodelta 1672

⁷ Lappi-Seppälä 2000, s.173

⁸ Waaben 1948, s.3-4

⁹ Lappi-Seppälä 2000, s.173

¹⁰ Lappi-Seppälä 2000, s. 173

Oikeuskirjallisuus on pohtinut edellä mainittujen muotojen hyviä ja huonoja puolia. Englantilais-amerikkalaisen muodon hyvinä puolina on nähty erityisesti sen joustavuus. Kun seuraamus määrätään vasta uuden rikoksen tapahduttua, voidaan ottaa huomioon kaikki rikoksentekijästä ja hänen olosuhteistaan saatavissa oleva ajankohtainen tieto. On myös esitetty, että mikäli rangaistus tuomittaisiin valmiiksi, olisi se epäluottamuslause rikoksentekijän tulevaa käytöstä kohtaan. Toisaalta englantilais-amerikkalaista järjestelmää on taas moitittu siitä, että mitä kauemmin rangaistuksen määräämisessä menee, sitä kauemmaksi tuomioistuin päätyy materiaalisesta totuudesta. Belgialais-ranskalaisen muodon eduksi on luettu erityisesti se, että ratkaistessaan asian tuomioistuimella on käytettävissä asiaa koskeva aineisto kokonaisuudessaan. Mikäli rikoksen teosta ja rikosasian käsittelystä on kulunut paljon aikaa rangaistuksen määräämisajankohtaan, on katsottu oikeudenmukaisen rangaistuksen määrääminen vaikeaksi.¹¹ Rangaistusuhan on katsottu vaikuttavan tehokkaammin, jos rangaistus on tuomioissa määrätty.¹²

Manner-Euroopassa ehdollisen tuomion päätavoitteena oli aluksi lyhytaikaisten vapausrangaistusten välttäminen. Tämän ohella toisena tavoitteena on nähty pyrkimys saada rikoksentekijä rangaistusuhan alaisena käyttäytymään moitteettomasti. Näitä kahta tavoitetta on nimetty ehdollisen tuomion negatiiviseksi ja positiiviseksi tarkoitukseksi.¹³ Suomessa lainsäädäntö on pyrkinyt molempiin tavoitteisiin ensimmäisessä ehdollista tuomiota koskevassa lainsäädännössä, mikä ilmenee siitä, että myös sakkorangaistukset on voitu määrätä ehdolliseksi.¹⁴

2.2 Ehdollisen rangaistukseen johtanut kehitys Suomessa

Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, ehdollista rangaistusta käytettiin ensimmäisiä kertoja jo huomattavasti ennen varsinaisen ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön käyttöönottoa. Alasen mukaan ehdollista rangaistusta käytettiin Suomessa jo 1600-luvulla.¹⁵ Ehdollisen tuomion mahdollisuutta alettiin oikeustieteen saralla

¹¹ Ellilä 1939, s. 121

¹² Anttila 1960, s.6 kts. lisää eri mielipiteistä mm. Ellilä, Tulenheimon juhla-julkaisu 1939, s.120-122

¹³ Ellilä, Tulenheimon juhla-julkaisu 1939, s.117-118

¹⁴ Anttila 1960, s.9

¹⁵ Alanen 1941, s.282

Suomessa pohtia kuitenkin vasta 1800-luvun lopulta alkaen.¹⁶ Suomeen omaksuttu belgialais-ranskalainen muoto ehdollisesta rangaistuksesta sai alkunsa lainsäädäntötoimin Belgiassa 1888 ja Ranskassa 1891.¹⁷

2.2.1 Ehdollisen rangaistustuomion ideologinen tausta - Sosiologinen koulu

Vuoden 1889 rikoslain rangaistusjärjestelmä perustui ns. absoluuttisiin rangaistusteorioihin, joiden mukaan perusta rangaistukselle oli tehty rikos. Rikoksen oikeudenmukaisena sovituksena pidettiin rangaistusta. Taustalla olivat klassisen rikosoikeuskoulun ajatukset¹⁸, eikä sijaa ehdolliselle rangaistustuomiolle vielä ollut. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotosta virisi kuitenkin keskustelu Suomessakin jo 1800-luvun lopussa.¹⁹

Merkittävä taustatekijä kehityksessä ehdollisen rangaistuksen käyttöönottoon oli ns. sosiologinen koulu erityispreventiivisine ajatuksineen. Sosiologinen koulu oli noussut vaikutusvaltaiseksi tekijäksi eurooppalaisessa rikosoikeudessa jo 1800-luvun lopulla. Vaikka se syntyi jo 1870-luvulla Saksassa, eivät sosiologisen koulun ajatukset ehtineet Suomessa vaikuttamaan vielä vuoden 1889 lakiin, jota pidettiin jo valmistuessaan vanhentuneena.²⁰ Sosiologisen koulun ajatuksille perustui ensimmäinen merkittävä muutos Suomen rangaistusjärjestelmässä, kun laki ehdollisesta rangaistustuomiosta säädettiin. Sen mukaisesti ehdolliseen rangaistukseen sisältyi sekä varoitus että parannuksen mahdollisuus.²¹

Sosiologinen koulu piti empiirisen tiedon merkitystä tärkeänä rikollisuuden vastustamisessa. Sosiologisen koulun rangaistusteorian erityisestävyyttä korostavan ajattelutavan mukaan rangaistuksen tarkoituksena pidettiin parantumiskykyisten tilapäisten rikostentekijöiden parantamista ja parannusta tarvitsemattomien tilapäisten rikostentekijöiden varoittamista.²² Sosiologisen rikosoikeuskoulun oppirakennelma

¹⁶ Anttila 1960, s.13

¹⁷ Voipio 1959, s. 478

¹⁸ Hannula 2004, s.202

¹⁹ Lahti 1977b, s.12

²⁰ Lahti 1977b, s.10

²¹ Lappi-Seppälä 2000, s.102 ja 174

²² Anttila ym. 1974 s. 97

vieroksui lyhytaikaisia vankeusrangaistuksia, jotka eivät toimineet pelottajana eivätkä parantajana.²³

Sosiologisen koulukunnan johdosta yksi merkittävimmistä tavoitteista ehdollisen rangaistuksen käyttöönoton taustalla oli lyhyiden vankeusrangaistusten välttäminen, sillä niiden katsottiin olevan haitallisia satunnaisten rikoksentekijöiden rangaistusseuraamuksina ja sen vuoksi yhteiskunnan pitäisi paheksua heidän tekojaan ehdollisella rangaistuksella.²⁴ Toisena merkittävänä tavoitteena voidaan pitää pyrkimystä vaikuttaa rikoksentekijän käyttäytymiseen rangaistusuhalla. Tästä seurasivat muun muassa käyttökriteerit, jotka olivat erityispreventiivisiä.

Vuonna 1889 perustettiin Kansainvälinen kriminalistiyhdistys, joka alkoi ajamaan sosiologisen koulukunnan mukaisia uudistuksia. Koulukunta rantautui myös pian Suomeen. Suomessa kriminalistiyhdistys ajoi Allan Serlachiuksen johdolla ehdollista rangaistusta Suomen rikosoikeusjärjestelmään ensikertalaisille ja tilapäisille rikoksen tekijöille.²⁵ Koulukunnan ajama ehdollinen rangaistus ei kuitenkaan saanut ilmaisu Suomen lainsäädäntöön ennen itsenäistymistä ja kansalaissotaa, vaikka Serlachius ensimmäisenä ehdotti tätä pappissäädylle jo vuoden 1904-1905 valtiopäivillä.²⁶ Ehdotuksessaan Serlachius katsoi vuoden 1889 rikoslain seuraamusjärjestelmän soveltuvan vain kroonisille rikoksentekijöille.²⁷ Myös vuoden 1907 ja 1908 valtiopäiville vastaavia ehdotuksia tehtiin ilman mainittavaa menestystä.²⁸ Varsinaisen ehdotuksen ehdolliseksi rangaistustuomioksi teki lainvalmistelukunta eduskunnan pyynnöstä vuonna 1911, mutta se ei edennyt laiksi ennen kansalaissotaa lähinnä epävakaiden poliittisten olojen vuoksi.²⁹

²³ Hannula 2004, s. 203

²⁴ Lahti 1977b, s.12-13

²⁵ Hannula 2004, s.203

²⁶ Hannula 2004, s.204

²⁷ Lahti 1977b, s. 12

²⁸ Anttila 1960, s.13

²⁹ Backman 1976, s.161

2.2.2 Lainvalmistelukunnan ehdotus 1911

Suomen rikoslaki astui voimaan vuonna 1889. Vaikka ehdollinen rangaistus tunnettiin jo 1800-luvun lopulla³⁰, ei Suomi ottanut sitä rikoslakinsa alkuperäisiin rangaistuslajeihinsa. Ehdotus ehdollisen rangaistuksen käyttöön ottamisesta tuli ensimmäisen kerran valtiopäivien käsittelyyn vuonna 1904. Siinä Allan Serlachius ehdotti pappissäädylle anottavaksi, että keisari valmistuttaisi sellaisia muutoksia ja lisäyksiä rikoslakiin, että ehdollisella tuomiolla olisi mahdollisimman laaja käyttöala.³¹

Tarvittiin kuitenkin yksikamarinen eduskunta ja kansalaissota ennen kuin asia alkoi edetä. Senaatti antoi lainvalmistelukunnalle tehtäväksi laatia ehdollisesta tuomiosta lakiehdotuksen heinäkuussa 1911.³² Lainvalmistelukunnan ehdotus ehdollisesta rangaistustuomiosta valmistui jo samana vuonna. Lainvalmistelukunnan ehdotusta pidettiin jo valtavana askeleena eteenpäin, kun kauan kaivattu parannus oltaisiin viimein saamassa voimaan³³

Lainvalmistelukunnan ehdotus pohjautui edellä mainittuun belgialais-ranskalaisen järjestelmän malliin, jossa tuomioistuimen tulisi määrätä rangaistus heti ja ainoastaan lykätä rangaistuksen täytäntöönpanoa 2-5 vuoden koetusajaksi. Vielä vuoden 1911 ehdotuksessa edellytyksenä pidettiin, että rikoksesta ei tuomittu enempää kuin sakkoa tai 6 kk vankeutta. Tämä vapausrangaistuksen yläraja tosin aiheutti erimielisyyksiä jo 1911.³⁴ Ehdollinen rangaistustuomio oli ehdotuksen mukaan tarkoitettu käytettäväksi vain tilapäisille rikoksentekeijöille.³⁵

Serlachius kritisoi myös sakkorangaistuksen ehdollista täytäntöönpanoa, mutta toisaalta hän sitä myös arvosti. Hänen mukaansa ehdotuksen heikoin ja samalla vahvin puoli oli se, että myös sakkorangaistus voi olla ehdollinen. Vahvin puoli tämä oli sen takia, että sakkorangaistus oli eniten käytetty rangaistusmuoto samanaikaisesti kun sakon sovittaminen vankeudella oli huomattavan yleistä. Jos sakkorangaistuksen täytäntöönpanoa ei lykättäisi, ei ehdollisen tuomion tärkeintä tavoitetta eli lyhytaikaisten vapausrangaistusten vähenemistä saavutettaisi, koska

³⁰ esim. Norjan rikoslaki 1894

³¹ Voipio 1959, s.479

³² Voipio 1959, s.480

³³ Serlachius 1911, s.272

³⁴ Serlachius 1911, s.272

³⁵ Anttila 1960, s.14

sakonsovittamistapaukset täyttäisivät vankiloista ne paikat, jotka ehdollinen tuomio muussa tapauksessa olisi vapauttanut.³⁶

Sakon täytäntöönpanon lykkäystä Serlachius pitää artikkelissaan toisaalta myös heikkoutena, koska se on omiaan heikentämään lain auktoriteettia, jos ehdollinen rangaistus ulotetaan myös pienempiinkin rikkomuksiin. Tämä asettaisi uudistuksen alun pitäen alttiiksi kritiikille, mikäli säännöksi pääsisi kehittymään se, että joka kerran rikkoo, pääsee aina ehdollisella tuomiolla.³⁷ Lainvalmistelukunta ehdotti säännöksen sakkorangaistuksen täytäntöönpanon ehdollisen lykkäämisen tulevan voimaan ilman rajoituksia ”luottamuksella siihen, että tuomioistuimet sitä soveltaessaan noudattavat tarpeellista arvostelua.” Ruotsissa kyseinen ongelma oli ratkaistu siten, että sakkotuomio voidaan lykätä ainoastaan tilanteessa, jossa syytetty on köyhyyden tai ansiottomuuden takia pakotettu sovittamaan sakkonsa vankeudella.³⁸ Tätä kantaa myös Serlachius tuki.³⁹

Ehdollisen tuomion edellytyksenä lainvalmistelukunta piti myös sitä, että rikoksentekijää ei ole kymmenen vuoden kuluessa tuomittu kuritushuoneeseen tai vankeuteen pidemmäksi ajaksi kuin kolmeksi kuukaudeksi tai samana aikana kärsinyt aikaisemmasta rikoksesta tällaista vapausrangaistusta. Myöhemmän kehityksen valossa voidaan todeta, että Serlachiuksella oli varsin moderni tapa ajatella, sillä hänen mielestään kymmenen vuoden nuhteettomuusaika oli liian pitkä ja puoletkin siitä riittäisi.⁴⁰ Laiksi asti ehdotus päättyi vasta 1918, jolloin säädettiin laki ehdollisesta rangaistustuomiosta.(EhdRangL 44/1918) Lain säätämistä vauhditti ns. punavankikysymys⁴¹, josta enemmän jäljempänä.

2.2.3 Kansalaissodan vaikutus

Eduskunta antoi kaksi lakia ehdollisesta rangaistustuomiosta vuonna 1918.⁴² Ehdollisen rangaistuksen käyttöönottoa Suomessa vauhditti erityisesti kansalaissodan jälkeinen tilanne ja ns. punavankikysymys.⁴³ Kansalaissodan vaikutuksesta 1800-luvun

³⁶ Serlachius 1911, s.272

³⁷ Serlachius 1911, s.273

³⁸ Anttila 1960, s. 9-10

³⁹ Serlachius 1911, s.274

⁴⁰ Serlachius 1911, s. 275

⁴¹ Lappi-Seppälä 2000, s. 173

⁴² Hannula 2004, s.170

⁴³ Lappi-Seppälä 2000, s. 173. Kts. myös Lahti 1977b, s.13

puolivälistä jatkuvasti ja selvästi lieventynyt kriminaalipolitiikka kiristyi huomattavasti. Kansalaissodan voittanut osapuoli kovensi kontrollia pelätessään uutta vallankumousta.⁴⁴ Kiristynyt kriminaalipolitiikka ankaroitti rangaistuksia sekä lisäsi vankimäärää.⁴⁵ Ehdollisen rangaistuksen käyttöönotto tarjosi keinon vankiluvun rajoittamiseksi.⁴⁶

Punavankikysymys eskaloitui kansalaissodan jälkeen, kun valtiorikostuomioistuimet perustettiin toukokuussa 1918. Uusia kriminalisointeja punavankien tuomitsemiseksi ei tarvittu, koska heidät tuomittiin jo voimassaolevien valtio- ja maanpetossäädösten nojalla. Kesäkuussa voimaanastuneet lait ehdollisesta rangaistustuomiosta ja ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä erään laatusissa tapauksissa mahdollistivat erityisesti sen, että huomattava osa ns. punavangeista sai tuomionsa ehdollisena valtiorikosoikeudessa.⁴⁷

Laki ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä erään laatusissa tapauksissa tarvittiin sen vuoksi, että ehdollista rangaistusta voitiin käyttää valtiorikosoikeuksissa, joiden antamat tuomiot eivät sisältäneet kovempaa rangaistusta kuin kolme vuotta kuritushuonetta.⁴⁸ Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta sääti maksimirangaistuksen, joka voitiin tuomita ehdollisena vuoden mittaiseksi. (EhdRangL 44/1918) Ehdollisen rangaistustuomion käyttö valtiorikoksissa oli selvästi tavallisempaa kuin ns. tavanomaisissa rikoksissa, sillä yli 88% kaikista enintään kolmeksi vuodeksi vapausrangaistukseen tuomituista sai tuomionsa ehdollisena.⁴⁹ Kaiken kaikkiaan tuomituista vapausrangaistuksista n. 60% oli ehdollisia, joka vastasi 40 000 ehdollista vapausrangaistusta.⁵⁰

⁴⁴ Pajuoja 1986, s. 38

⁴⁵ Ylikangas 1986, s. 176-177

⁴⁶ Lappi-Seppälä 2000, s. 173

⁴⁷ Hannula 2004 s.173

⁴⁸ Hannula 2004 s.173

⁴⁹ Näin Vihonen 1977. Ks. myös Hannula 2004, s.174 alaviitteinen

⁵⁰ Hannula 2004, s. 141

2.3 Ehdollisen seuraamusjärjestelmän käyttöönotto muissa Pohjoismaissa

2.3.1 Ruotsi

Ensimmäinen ehdollista tuomiota koskeva laki annettiin Ruotsissa 1906. Aluksi ehdollinen tuomio omaksuttiin belgialais-ranskalaisessa muodossa ja sillä oli varsin suppeat rajat. Ehdolliseksi voitiin määrätä rangaistus, joka oli enintään 3 kuukautta pakkotyötä tai 6 kuukautta vankeutta tai sakkoa. Sakko voitiin tuomita ehdollisena, mikäli oli pelättävissä, että sakot joka tapauksessa suoritettaisiin muuntorangaistuksena vankilassa. Koetusaika vuoden 1906 lain mukaan oli 3 vuotta.⁵¹

Ensimmäinen uudistus Ruotsin ehdolliseen tuomioon annettiin lailla samaan aikaan, kun Suomessa vasta säädettiin ensimmäistä lakia eli vuonna 1918. Vuoden 1918 laki muutti edeltäjäänsä vähentäen muun muassa ehdollisen sakkorangaistuksen koetusajan vuoden mittaiseksi. Merkittävämpi muutos oli kuitenkin mahdollisuus määrätä tuomittu valvontaan.⁵²

Seuraava uudistus Ruotsin ehdolliseen tuomioon annettiin lailla vuonna 1939. Vuoden 1939 laki laajensi ehdollisen tuomion käyttöalaa. Ehdolliseksi voitiin määrätä rangaistus, joka oli enintään vuosi pakkotyötä tai kaksi vuotta vankeutta. Sakkoa ei enää tämän uudistuksen jälkeen voinut määrätä ehdollisena, ellei asianomaiseen rikoksen rangaistusasteikkoon sisältynyt myös välitön vapausrangaistus. Vuoden 1939 laki sääti myös yleisen käyttörajoituksen, jonka mukaan ehdollista tuomiota ei ole käytettävä silloin, kun yleinen lainkuuliaisuus vaatii rikoksentehtäjän kärsivän rangaistuksensa.

Koetusaika muuttui vapausrangaistusten osalta kolmeksi vuodeksi ja sakkojen osalta kahdeksi vuodeksi. Tämä uudistus toi myös englantilais-amerikkalaisen muodon Ruotsin ehdollisen tuomion käyttöön belgialais-ranskalaisen muodon rinnalle, jossa se on säilynyt tähän päivään asti.⁵³ Englantilais-ranskalainen muoto otettiin käyttöön lähinnä sellaisille, joille jokin muu toimenpide rangaistuksen asemasta näyttää olevan

⁵¹ Anttila 1960, s.10

⁵² Anttila 1960, s.10

⁵³ Lappi-Seppälä 2000, s. 173

tarkoituksenmukaisempi kriminaalipoliittiselta kannalta. Belgialais-ranskalainen muoto oli lähinnä tarkoitettu tilapäisrikollisille.⁵⁴

2.3.2 Norja

Kuten aiemmin kävi jo ilmi, Norja otti ehdollisen rangaistustuomionsa käyttöön ensimmäisenä Pohjoismaana vuonna 1894.⁵⁵ Norja otti ehdollisen tuomionsa käyttöön belgialais-ranskalaisessa muodossa ja käyttöala oli todella suppea. Ehdollista tuomiota voitiin käyttää ainoastaan enintään kolmen kuukauden pituisissa vankeusrangaistuksissa ja korkeintaan kuuden kuukauden mittaisissa arestirangaistuksissa sekä sakoissa.⁵⁶

Ehdollisen rangaistuksen käyttöala laajeni myös Norjassa pikkuhiljaa. Vuoden 1929 uudistuksessa ehdollista tuomiota voitiin käyttää jo vuoden mittaisissa vankeusrangaistuksissa ja kahden vuoden arestirangaistuksissa. Ruotsin tapaan myös Norja otti valvonnan ehdollisen tuomion yhteyteen, tämä tapahtui vuoden 1919 uudistuksella.⁵⁷

Suuri muutos norjalaiseen ehdolliseen tuomioon tehtiin vuonna 1955. Silloin käyttöön otettiin belgialais-ranskalaisen järjestelmän rinnalle amerikkalais-englantilainen järjestelmä. Joka siitä lähtien tähän päivään asti on ollut osa norjalaista ehdollista rangaistusta.⁵⁸ Myös ehdollisen tuomion käyttöalaa laajennettiin siten, että poikkeustapauksissa myös yli vuoden mittainen vankeusrangaistus voitiin tuomita ehdollisena. Lain mukaan ehdollista tuomiota ei kuitenkaan saanut käyttää, mikäli yleinen lainkuuliaisuus siitä vaarantuisi tai oli pelättävissä, että rikoksentekijä jatkaa rikollista elämäänsä.

Muodollisena esteenä ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiselle oli aikaisemmin kärsityt vapausrangaistukset. Tuomioistuin tosin saattoi erityisistä syistä niiden estämättä tuomita rangaistuksen ehdollisena. Koetusaika muotoutui jo tässä vaiheessa kahdeksi vuodeksi, jota poikkeustapauksessa voitiin laajentaa aina viiteen vuoteen asti. Norja otti käyttöön

⁵⁴ Anttila 1960, s. 10

⁵⁵ Lappi-Seppälä 2000, s.173

⁵⁶ Anttila 1960, s.11-12

⁵⁷ Anttila 1960, s.11-12

⁵⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 173

myös oheisseuraamuksena ehdolliselle tuomiolle ehdottoman sakkorangaistuksen vuonna 1955.⁵⁹

2.3.3 Tanska

Tanskassa ehdollinen tuomio otettiin käyttöön vuonna 1905. Poikkeuksena Ruotsiin ja Norjaan, Tanska sisällytti ensimmäiseen ehdollisesta tuomiosta annettuun lakiin valvontaan liittyviä säännöksiä. Aluksi ehdollinen tuomio saattoi tulla kysymykseen Tanskassa ainoastaan aresti ja sakkorangaistuksissa, mutta vuoden 1930 uudistuksessa laajennettiin ehdollisen rangaistuksen käyttöalaa siten, että ehdollisena voidaan tuomita enintään vuoden vankeusrangaistus, kahden vuoden arestirangaistukset ja sakkorangaistukset.⁶⁰ Myös tanskalainen järjestelmä on kehittynyt belgialais-ranskalaisen ja englantilais-amerikkalaisen mallin yhdistelmäksi.⁶¹

Tuomittu joutui Tanskassa valvontaan automaattisesti vuoden 1930 uudistuksen jälkeen, ellei oikeus pitänyt sitä tarpeettomana. Koetusajaksi Tanskassa voitiin määrätä 2-5 vuotta. Tuomitulle voitiin määrätä myös noudatettavaksi erityisiä ehtoja.⁶²

⁵⁹ Anttila 1960, s.11-12

⁶⁰ Anttila 1960, s.12

⁶¹ Lappi-Seppälä, s. 173

⁶² Anttila 1960, s.12

3. LAKI EHDOLLISESTA RANGAISTUSTUOMIOSTA(44/1918)

3.1 Lain sisältö

Ehdollinen rangaistus otettiin Suomessa käyttöön vuonna 1918 säädetyllä lailla ehdollisesta rangaistustuomiosta. Laissa pääasiallisesti toistettiin vuoden 1911 lainvalmistelukunnan ehdotus laiksi ehdollisesta rangaistustuomiosta. Ehdollinen rangaistus otettiin sen mukaisesti käyttöön ikään kuin kompromissina, koska ehdottomat rangaistukset aiheuttivat enemmän vahinkoja kuin hyötyjä satunnaisille rikosentekijöille ja yhteiskunnalle, toisaalta taas rikosta ei voitu jättää kokonaan rankaisematta.⁶³ Ehdollinen rangaistus oli tarkoitettu tämän lain mukaan käytettäväksi vain tilapäisrikollisille, joiden voitiin ajatella ojentuvan ilman rangaistusta.⁶⁴

Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta toi lainsäädäntöömme ehdollisen tuomion belgialais-ranskalaisessa muodossa eli rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämisenä.⁶⁵ Ehdollisen tuomion käyttöalaksi säädettiin laissa enintään yhden vuoden vankeus- tai kuritushuonerangaistukset sekä sakkorangaistukset, jotka oli tuomittu yhdestä tai useammasta rikoksesta.(EhdRangL 1§) Tämä johti siihen, että ehdollisen rangaistuksen käyttöä rajoitettiin niihin rikoksiin, joissa minimi oli vuosi tai vähemmän vankeutta, josta poikkeuksena rangaistuksen vähentämisperusteiden vaikutus minimiin.⁶⁶

Käyttöala oli siis laajempi kuin edellä kuvatussa lainvalmistelukunnan ehdotuksessa 1911 oli suunniteltu. Koetusaika määrättiin samaksi mitä lainvalmistelukunta oli ehdotuksessaan ehdottanut eli vähintään kahdeksi, enintään viideksi vuodeksi. (EhdRangL1§) EhdRangL:n 2§ vahvisti lainvalmistelukunnan ehdotuksen 10 vuoden nuhteettomasta ajasta (ei kuritushuonetta tai 6kk:den vankeutta tai vankeutta samanlaisesta rikoksesta) edellytyksenä ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiseen, vaikka soraääniäkin oli kuultu.⁶⁷

⁶³ Hannula 2004, s. 207

⁶⁴ Anttila 1960 s.14

⁶⁵ Anttila 1960, s.14

⁶⁶ Grönqvist 1956, s. 149

⁶⁷ Serlachius 1911, s.275

Ehdollisen tuomion tuomitsemisen esteeksi saattoi vaaditun nuhteettomuuden lisäksi tulla tuomioistuimen harkinnasta rikoksenteijän taustat. Mikäli rikoksenteijä oli irtolainen, kulkuri tai muuten epäsosiaalinen, saattoi tuomioistuin tällä perusteella harkintansa mukaisesti päätyä ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vaikka muuten ehdollisen rangaistuksen edellytykset olivat olemassa.

Toisaalta tuomioistuimen piti harkinnassa antaa myös arvoa positiivisille asioille, kuten rikoksenteijän työnteon säännöllisyydelle ja elatusvelvollisuuden täyttämiseksi. Näistä seikoista tuli päätellä oliko rikos satunnainen vai ei.⁶⁸ Esteen ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiselle aiheutti EhdRangL:n 4§ mukaisesti myös, mikäli kyseessä oli virkarikos.

Ehdollista rangaistusta ei voinut käyttää viraltapanoon, virantoimituksesta erottamiseen ym., sillä se oli rajattu ainoastaan vapaus- ja sakkorangaistuksiin. Laki ei antanut vielä tässä vaiheessa vastausta kysymykselle, voitiinko ehdollinen vapaus- tai sakkorangaistus tuomita, mikäli se on annettu viraltapanon sijasta. Granfelt asettui kuitenkin kielteiselle kannalle.⁶⁹ Lopullinen ratkaisu tähän saatiin Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksellä, joka linjasi, että viraltapanon muuntorangaistus voidaan tuomita ehdollisena, mikäli rikoksenteijä on alle 21-vuotias.⁷⁰

Muiden Pohjoismaiden tapaan Suomi ei ottanut käyttöön valvontajärjestelmää. Tämän katsotaan johtuneen osaksi säännösten outoudesta ja osaksi siitä, ettei ollut olemassa elimiä, jotka olisivat valvontaa pystyneet hoitamaan. Olot eivät olleet valmiit ehdollisen rangaistuksen yhteyteen sijoitettavalle valvonnalle. Valvonnan puuttumisen katsottiin olevan selkeä epäkohta, etenkin kun muualla maailmassa asiasta oltiin saatu hyviä kokemuksia. Kriminaalipoliittisen ajatuksen eli sosiologisen koulun oppeihin verrattaessa, koettiin myös ehdollisen rangaistuksen jääneen eräällä tapaa puolinaiseksi, sillä ehdollinen rangaistus oli supistunut valvonnan puuttuessa pelkästään varoitukseksi.⁷¹

Vasta NuorRikL:n säätäminen toi 15-20 vuotiaat rikoksenteijät valvonnan piiriin vuoden 1942 alusta. Nuorten rikoksenteijöiden valvonta oli säännönmukainen seuraamus ehdollisen rangaistuksen ohessa, paitsi milloin tuomioistuin katsoi nuoren rikoksenteijän ojentuvan ilman valvontaakin. NuorRikL:n mukaan valvontaan

⁶⁸ Anttila 1960, s.43

⁶⁹ Anttila 1960 s. 21. Kts. lisää Granfelt, Tulenheimon juhlaulkaisu 1939, s. 142

⁷⁰ KKO 12/1949

⁷¹ Ellilä 1939, s. 129

määräminen katsottiin säännöksi ja määräämättä jättäminen poikkeukseksi, joka tulee kysymykseen ainoastaan erityisissä tapauksissa.⁷² Erityisenä ehtona ehdolliseen rangaistustuomioon voitiin liittää ainoastaan vahingonkorvausvelvollisuuden täyttäminen.⁷³(EhdRangL3 §)

EhdRangL:n 5 § määritti, milloin ehdollinen rangaistus oli pantava täytäntöön. Kyseinen säännös sisälsi kolme asiaa, mihin tuomittu ei saanut koetusaikana syyllistyä. Ensimmäinen niistä oli uusi rikos. Mikäli tuomittu koetusaikana syyllistyi uuteen rikokseen ennen koetusajan päättymistä oli myös ehdollinen rangaistus pantava täytäntöön.⁷⁴

Toinen peruste ehdollisen täytäntöönpanolle oli pahatapainen elämä eli ”jos tuomittu koetusaikanaan antautuu juoppouteen tai epäsiiveelliseen tahi muuten pahatapaiseen elämään, on sillä tuomioistuimella, joka on ehdollisen tuomion tehnyt, valta syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä rangaistus täytäntöön pantavaksi”(EhdRangL 5.3§)

Kolmas peruste oli vahingonkorvausperusteen laiminlyöminen, mikäli se oli ehdollisessa tuomioissa määrätty ehdoksi ja asianomistaja teki siitä koetusaikana ilmoituksen eikä tuomioistuin katsonut laiminlyönnin johtuvan tuomitun omasta syystä.⁷⁵

EhdRangL:n 6 § koski tilanteita, jolloin tuomittu koetusaikana tuomitaan teosta, jonka hän on tehnyt ennen tuomiota. Sen mukaisesti rikokset yhtyvät rikoslain mukaan ja tuomioistuimen on samalla määrättävä voidaanko täytäntöönpanoa yhä lykätä vai ei eli ovatko ehdollisen rangaistuksen edellytykset vielä voimassa. Syyte tässä tapauksessa oli nostettava koetusaikana.⁷⁶

Ehdollisen rangaistuksen raukeamisesta, kansalaisluottamuksen takaisinsaamisesta ja todistajaksi kelpaamisesta säädetään EhdRangL:n 7§. Sen mukaisesti, mikäli tuomittu ei ole menettänyt oikeutta rangaistuksensa lykkäytymiseen saman lain 5§ mukaisesti, raukeaa rangaistus sekä sen mukana mahdollisesti tuomitut muut seuraamukset.(EhdRangL 7§) EhdRangL:n 8§ edellytti, että tuomitulle ilmoitettiin seikoista, joita hänen tulee noudattaa rangaistuksen raukeamiseksi.

⁷² Anttila 1960, s. 49

⁷³ Ellilä 1939, s. 128

⁷⁴ Anttila 1960, s.56-57

⁷⁵ Ellilä 1939, s. 128

⁷⁶ kts. lisää Anttila 1960 s.69-72

EhdRangL:n 9§ määrittäi vanhentumisajan alkamisen koetusajan päättymisestä, tapauksessa, jossa on kysymys ehdollisen rangaistustuomion täytäntöönpanosta. Tämä säännös laadittiin sen vuoksi, jotta rangaistuksen täytäntöönpanolle asetettu määräaika ei olisi vanhentunut ennen koetusajan päättymistä.⁷⁷ EhdRangL:n 10 §:ssä mahdollistetaan tarkempien lain soveltamista koskevien määräyksien antaminen hallinnollista tietä.

3.2 Muutokset lakiin ehdollisesta rangaistustuomiosta

Ensimmäisen kerran ehdolliseen rangaistusta koskevaan lainsäädäntöön ehdotettiin muutosta jo Allan Serlachiuksen ehdotuksessa uudeksi rikoslaiksi vuonna 1920.⁷⁸ Ehdotus olisi tuonut myös sakan muuntorangaistuksen ehdollisten tuomioiden alaan sekä asettanut ehdollisesti tuomitut säännönmukaisesti valvontaan.⁷⁹ Kyseinen ehdotus ei kuitenkaan tuonut vielä muutoksia EhdRangL:iin vaan ensimmäisestä kertaan sitä muutettiin vasta vuonna 1932. (L EhdRangL:n 4§:n muuttamisesta 144/1932)

Vuoden 1932 muutoksessa haluttiin poistaa epäkohta, jolla oli annettu ehdollisia tuomiota ”varsin törkeälaatuisista rikoksista”. Muutos kohdistui EhdRangL:n 4§:ään ja kavensi ehdollisen rangaistustuomion käyttöä rikoksissa, joista ankarin rangaistus oli neljä vuotta tai enemmän kuritushuonetta. Poikkeukseksi jätettiin kaikki alle 21-vuotiaiden tekemät rikokset sekä eräät muut poikkeukset.

HE:ssä 33/1932 perusteltiin lainmuutoksen tarpeellisuutta sillä, että ehdollisten rangaistuksen käyttö oli jatkuvasti kasvanut eikä tämä käyttö ollut yleisen oikeustajunnan mukaista. Lisäksi lainmuutosta perusteltiin sillä, että hovioikeudet olivat käyttäneet ehdollisia rangaistuksia mm. valtiopetoksen valmistelussa ja kyydityksissä. Kyydityksestä ehdolliseen rangaistukseen tuomitseminen nähtiin HE:n mukaan lähinnä armahduksena.⁸⁰ Rajoitus ehdollisen rangaistuksen käytöstä huomattiin pian epäonnistuneeksi ja se poistettiin lainsäädännöstä vuoden 1948 uudistuksessa.⁸¹

⁷⁷ Anttila 1960, s. 76

⁷⁸ Voipio 1959, s.482

⁷⁹ Voipio 1959, s.483

⁸⁰ HE 33/1932 ja Björne 1977 s. 330 - 331

⁸¹ Voipio 1959, s. 483

Seuraavan kerran EhdRangL:iin kajottiin muutoksilla 407/1939 ja 458/1946. Nämä eivät olleet varsinaisia muutoksia EhdRangL:iin vaan ne tehtiin siitä syystä, että lainsäädäntö muuttui muissa laissa ja EhdRangL tuli saattaa niiden mukaiseksi. Vuoden 1939 muutos koski yhdistämissäännöstä. Kun RL:n yhdistämistä koskeva 7:10§ kumottiin tuli EhdRangL:n 5§ tehdä muutos, joka poisti maininnan yhdistämisestä. Vuoden 1946 muutos johtui siitä, että eräiden varallisuusrikosten rangaistuksia korotettiin, mutta ne haluttiin silti pitää ehdollisen tuomion piirissä, joten EhdRangL:n 4§ tuli tehdä vastaava poikkeus.⁸²

Varsinainen asiallinen muutos EhdRangL:iin tehtiin vuonna 1948. Muutosta valmisteltiin kauan, mutta erityisesti sotien vuoksi lainvalmisteluvaliokunnan ensimmäinen mietintö muutokseksi valmistui vasta vuonna 1945. Lainvalmisteluvaliokunta ehdotti mietinnössään ehdollisen vankeusrangaistuksen korottamista 2 vuoteen, sakkorangaistuksen määräämistä ehdolliseksi, mikäli tuomittu kykeni maksamaan sakkonsa sekä ehdollisen tuomion kieltämistä, milloin yleinen lainkuuliaisuus vaatii tuomitun suorittamaan rangaistuksensa ehdottomana.

Lainvalmisteluvaliokunta ehdotti myös ns. nuhteettomuusajan vähentämistä 10 vuodesta viideksi vuodeksi. Myös valvonta haluttiin tuomioistuimen harkinnan varaisesti ulottaa myös yli 21-vuotiaisiin. Edelleen lainvalmistelukunta halusi kumota ehdollisen rangaistustuomion ”rajoitussäännöksen” 4§:n ja säätää sen tilalle säännöksen ehdollisen rangaistustuomion käyttökiellon rikoksista, jotka oli säädetty SRL:n mukaan milloin sen oli tehnyt yli 21-vuotias.⁸³ Nämä muutokset eivät sellaisinaan johtaneet lainsäädännön muuttumiseen.

Vuoden 1948 muutokseen johtanut lainvalmisteluvaliokunnan ehdotus annettiin samana vuonna ja se jossain määrin seurasi edellisen mietinnön ajatuksia. Sen mukaisesti eduskunta muutti EhdRangL:ia säädöksellään 903/1948 seuraavasti: EhdRangL:n 2§:ssä säädetty määräaika(ns. nuhteettomuusaika) lyhennettiin 10 vuodesta viideksi vuodeksi, ehdollinen tuomion 4§(ns. rajoitussäännös) muutettiin rajoittamaan ehdollisen tuomion käyttöä ainoastaan virkarikoksesta, jonka oli tehnyt yli 21-vuotias. Lisäksi EhdRangL:n 7§ lisättiin kansalaisluottamuksen ja todistajaksi kelpaamattomuuden lisäksi maininta kelvottomaksi maanpalvelukseen.⁸⁴

⁸² Anttila 1960, s. 53

⁸³ Voipio 1959 s.485 (itse ehdotusta ei painettu)

⁸⁴ Voipio 1959, s.486

Viimeiset muutokset EhdRangL:iin tehtiin vuosina 1963 ja 1974. Vuoden 1963 muutos tehtiin osana isompaa pohjoismaista muutosta, jolla säädettiin Suomen ja muiden Pohjoismaiden yhteistoiminnasta rangaistuksen täytäntöönpanoasioissa.⁸⁵ Taustalla oli vuoden 1962 pohjoismainen yhteistyösopimus, johon otettiin erityinen kriminaalipolitiikka koskeva artikla⁸⁶, joka johti muutokseen koskien yhteistyötä ehdollisen tuomion valvonnassa.⁸⁷

Vuoden 1974 muutos koski isompaa vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa sekä tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön uudistamista. Muun muassa kuritushuonerangaistuksista luovuttiin, mikä aiheutti muutoksen myös EhdRangL:iin.⁸⁸ Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin rajanvetoa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä EhdRangL:n voimassaoloaikana.

3.3 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä

Edellä aluvuossa 3.1 käytiin lävitse EhdRangL:n sisältöä. Tässä aluvuossa tarkennetaan ehdollisen rangaistuksen edellytyksiä sekä tarkastellaan ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen rajanvetoa oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden avulla. Kuten edeltä käy ilmi ehdollisen rangaistustuomion edellytyksistä säädettiin EhdRangL:n voimassaoloaikana lain 1 – 4 §:issä. Rajanvedosta ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä, kun myös ehdollisen rangaistustuomion edellytykset täyttyivät säädettiin 2 – 3 §:issä.

Ensinnäkin esteen ehdolliselle rangaistukselle muodosti, mikäli syytetty oli tuomittu edeltävän viiden⁸⁹ vuoden aikana kuritushuoneeseen tai yli kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen tai samana aikana kärsinyt aikaisemmasta rikoksesta tällaista vapausrangaistusta(EhdRangL 2§). Toiseksi tuomioistuimen oli harkittava peilaamalla rikoksenteikijän aikaisempaa elämää, rikollisen teon vaikuttimia ja sen teossa ilmaantuneisiin asianhaaroihin nähden, ottaako rikoksenteikijä ojentuakseen ilman

⁸⁵ HE 37/1963

⁸⁶ Lahti 1977b, s.26

⁸⁷ HE 63/2012

⁸⁸ HE 239/1972 ja Lahti 1977b s.34

⁸⁹ Vuoteen 1948 asti ”nuhteettomuutta” vaadittiin kymmeneltä edeltävältä vuodelta

rangaistuksen täytäntöönpanoa. Tällöin otetaan huomioon myös rikosentekijän käytös tekonsa jälkeen ja hänen auliutensa korvata aiheuttamansa vahinko kykynsä mukaan.

Tuomioistuimien voi määrätä rikosentekijän täyttämään määräajassa vahingonkorvausvelvollisuutensa, jotta rikosentekijä saisi käyttää hyväkseen lykkäystä rangaistuksen täytäntöönpanossa. (EhdRangL 3§) EhdRangL:n 3§:n edellytykset olivat harkinnanvaraisia.

EhdRangL:n mukaan rajanvedossa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä paino oli tekijän tulevan sopeutumisen mahdollisuuksissa. Perusajatuksena rajanvedossa oli, että mikäli rikosentekijän sosiaalisen selviytymisen mahdollisuudet olivat edellä mainitut kriteerit huomioon ottaen hyvät ilman, että rangaistus pantiin täytäntöön, oli mahdollista käyttää ehdollista rangaistusta ehdottoman sijaan.⁹⁰ Mikäli taas olisi oletettavaa, että tekijä jatkaisi rikollista toimintaansa ehdollisesta rangaistuksesta huolimatta, ei ehdollista rangaistusta tullut käyttää.⁹¹

Tuomioistuimen tuli epävarmoissa tilanteissa harkita ja tehdä ratkaisunsa sen perusteella, kumpi oli todennäköisempää, tuomitun ojentuminen ehdolliselle rangaistuksella vai rikosten tekemisen jatkaminen.⁹² EhdRangL:n tapa tehdä rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen käytössä on pidetty positiivisen erityisprevention ilmentymänä.⁹³

Harkitessaan ehdollisen rangaistuksen käyttöä harkinnanvaraisten edellytysten perusteella tuomioistuimien antoi positiivista painoarvoa rikosentekijän työnteon säännöllisyyteen ja elatusvelvollisuuden kokonaisvaltaiseen täyttämiseen. Negatiivista painoarvoa tuomioistuimien antoi taas irtolaisuudelle, kulkurielämälle ja muulle rikosentekijästä havaittavalle epäsosiaalisuudelle.⁹⁴

Edellä mainittujen seikkojen perusteella tuomioistuimen tuli ratkaista vaikuttaako rikos satunnaiselta vai liittyykö se muihin huonoa sopeutumista osoittaviin oireisiin (esim. irtolaisuuteen). Jos rikos oli tehty pääasiallisesti epäedullisten ulkonaisten olosuhteiden

⁹⁰ Lappi-Seppälä 1987, s.554

⁹¹ Anttila 1960, s.45

⁹² Honkasalo 1969, s.126

⁹³ Lappi-Seppälä 1987, s. 554

⁹⁴ Anttila 1960, s. 43

vaikutuksesta eikä teko muutoinkaan ole tekijälle luonteenomainen, saattoi ehdollinen rangaistus olla erityisesti paikallaan.⁹⁵

Edelleen harkinnanvaraiset edellytykset antoivat tuomioistuimelle mahdollisuuden ottaa huomioon rikoksenteikijän käytös teon jälkeen. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli rikoksenteikijä esimerkiksi tunnusti teon ja katui sitä, voitiin olettaa rikoksenteikijän hyväksyneen rikkomansa normit ja voitiin olettaa, että hän tulevaisuudessa noudattaisi niitä.⁹⁶ Anttila huomautti kuitenkin, että tuomioistuimen on varottava antamasta ratkaisevaa merkitystä sille, miten rikoksenteikijä ulkoisesti esiintyy. Tuomioistuimen jäsenten henkilökohtaiset vaikutukset voivat olla subjektiivisia ja perustua ainoastaan lyhyeen havainnointiin eikä sen perusteella voida arvioida rikoksenteikijän luonnetta tai laatia ennustetta tulevasta käyttäytymisestä.⁹⁷

Vaikka laissa ei suoranaisesti harkinnanvaraisena edellytyksenä annettukaan painoa muille rikoksenteikijän yhteiskuntaan sopeuttaville toimille, oli ne käytännössä kuitenkin mahdollista huomioida tehdessä rajanvetoa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen väliltä. Esimerkiksi kasvatusta koulukodissa tai hoitoa alkoholiparantolassa ei ollut syytä keskeyttää, mikäli muut edellytykset ehdolliselle rangaistukselle olivat olemassa. Näiden laitosten katsottiin palvelevan samoja päämääriä erityisestävissä mielessä kuin rangaistuksen täytäntöönpano, vaikka ne eivät varsinaisesti olleetkaan rangaistuslaitoksia.⁹⁸

Rajatapauksissa voitiin ottaa huomioon myös rikoksenteikijän ikä. Kun lakia nuorista rikoksenteikijöistä(262/1940) valmisteltiin, esiintyi mielipiteitä, joiden mukaan ehdollinen rangaistustuomio olisi aina säännönmukainen seuraamus ensimmäistä kertaa tuomittavalle nuorelle. Lakivaliokunta kuitenkin asettui vastustamaan kyseistä kantaa, sillä se olisi voinut johtaa yleisen lainkunnioituksen vähenemiseen ehdollisen rangaistustuomion kaavamaisen käytön johdosta.⁹⁹ Harkinnassa oli kuitenkin syytä huomioida, että nuorelle rikoksenteikijälle määrättyyn ehdolliseen rangaistukseen liittyi poikkeuksetta myös valvonta eli vapaudessa tapahtuvaa kriminaalihuoltoa. Tämän perusteella rajatapauksissa voitiin nuoren rikoksenteikijän osalta huomioida ikä.¹⁰⁰ Nuorten rikoksenteikijöiden ollessa kyseessä voitiin käyttää seuraamuksen arvioinnissa

⁹⁵ Honkasalo 1953, s. 127

⁹⁶ Honkasalo 1953, s. 127

⁹⁷ Anttila 1960, s.44

⁹⁸ Anttila 1960, s.44

⁹⁹ Järvinen 1932, s.385

¹⁰⁰ Honkasalo 1953, s. 127

myös ns. henkilötutkintaa, jossa syytetyn henkilöllisyyttä, aikaisempia elämänvaiheita ja olosuhteita selvitetään syyttäjän toimesta. Henkilötutkinta otettiin käyttöön NuorRikL:n tullessa voimaan.¹⁰¹

Poikkeuksena muiden Pohjoismaiden ehdollisille rangaistuksille, Suomessa ei voitu EhdRangL:n voimassaoloaikana tuomita erityisiä ehtoja noudatettavaksi koetusaikana. Erityisten ehtojen noudattamisen valvonta koetusaikana olisi vaatinut ehdolliseen tuomioon tuomitun tehokasta valvontaa eikä aikuisia rikoksentekejiä voitu määrätä valvottavaksi.¹⁰² Kuten edellä kävi ilmi, ainoa ehdolliseen rangaistukseen liitettävä ehto oli vahingonkorvausvelvollisuuden täyttäminen. Seuraavassa esittelen oikeuskäytäntöä selvittääkseni sitä, milloin vahingonkorvausvelvollisuuden täyttämisen katsottiin olevan ehdollisen rangaistuksen edellytys.

KKO Tied. 12/1949: Työmiehenvaimo Annikki Lehtonen oli anastanut hallussaan olleita Helsingin kaupungin liikennelaitokselle kuuluneita varoja toimiessaan rahastajana. Helsingin RO lausui selvitettyksi, että Lehtonen oli anastanut liikennelaitokselle kuuluneita varoja 6190 markkaa kykenemättä korvaamaan niitä, minkä vuoksi RO tuomitsi Lehtosen virkamiehenä tehdystä kavalluksesta 7 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Turun hovioikeus pysytti RO:n tuomion. KKO katsoi ettei oltu esitetty syytä muuttaa hovioikeuden päätöstä, mutta EhdRangL:n nojalla KKO kuitenkin määräsi rangaistuksen lykkäytymään 3 vuoden koetusajaksi, mikäli Lehtonen täyttää korvausvelvollisuutensa 1.9.1949 mennessä Helsingin kaupungin liikennelaitokselle.¹⁰³

Tapaus vahvisti lainsäädännön tulkintaa siitä, että tuomioistuin voi asetettuaan määräajan vahvistaa ehdollisen rangaistuksen ehdoksi vahingonkorvausvelvollisuuden täyttämisen. KKO antoi tapauksessa tuomionsa tammikuussa, joten määräaika muodostui n. 8 kuukaudeksi.

¹⁰¹ Anttila 1960, s. 46

¹⁰² Anttila 1960 s. 47 ja Serlachius 1911, s. 277)

¹⁰³ Selostuksia ja tiedonantoja KKO:n ratkaisuksista vuonna 1949, s. 15

KKO Tied. 116/1949: *Vakuutusvirkailija Paavo Kutinlahti oli pahoinpideltyt, ollessaan juopumuksen takia pidätettynä, Klaus Åhlgreniä lyömällä ja potkimalla tätä. Åhlgren oli mm. saanut hengenvaarallisen repeämän sappirakkoon. Helsingin RO tuomitsi Kutinlahden vaikean ruumiinvamman aiheuttaneesta pahoinpitelystä, jommoista ei ollut tarkoitettu, 8 kuukaudeksi vankeuteen ja korvaamaan Åhlgrenille aiheuttamansa vahinko. Turun hovioikeus pysytti tuomion muutoin, mutta alensi rangaistuksen 4 kuukaudeksi vankeutta. KKO hyväksyi hovioikeuden päätöksen muilta osin, mutta määräsi rangaistuksen lykkäytymään 3 vuoden koetusajaksi, jonka jälkeen se oli raukeava, mikäli Kutinlahti täyttää vuoden 1949 aikana vahingonkorvausvelvollisuutensa.*

Tapauksessa vahingonkorvauksen suuruus oli vajaat 60 000 markkaa.¹⁰⁴ Tässäkin tapauksessa KKO asetti n. 8 kuukauden määräajan vahingonkorvausvelvollisuuden täyttämiseksi.¹⁰⁵ Vahingonkorvausvelvollisuuteen ei oikeuskäytännön mukaan ole rinnastettu oikeudenkäyntikuluja, todistajanpalkkiota yms.¹⁰⁶ Milloin vahingonkorvauksen suorittaminen oli asetettu ehdollisen rangaistuksen ehdoksi, saattoi laiminlyönti johtaa ehdollisen rangaistuksen menettämiseen.¹⁰⁷

3.4 Ehdollisen menettäminen – täytäntöönpanon kriteerit

Ehdollisen rangaistuksen saattoi EhdRangL:n mukaan menettää uuden rikoksen, pahatapaisen elämän tai vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönnin takia. Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta säädettiin EhdRangL:n 5§:ssä, joka kattoi edellä mainitut edellytykset. Seuraavassa ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon kriteereistä tarkemmin.

¹⁰⁴ Selostuksia ja tiedonantoja KKO:n ratkaisusta vuonna 1949, s. 200-201

¹⁰⁵ kts. Vahingonkorvausvelvollisuuden määrittämisestä ehdoksi ehdolliselle rangaistukselle myös tapaukset KKO 203/1947, KKO 241/1948, KKO 299/1949, KKO 423/1950, KKO 11/1953

¹⁰⁶ KKO 615/1934 ja KKO 11/1953

¹⁰⁷ Anttila 1960, s. 47, kts. Lisää 3.4.3

3.4.1 Uusi rikos

Ensinnäkin EhdRangL:n 5.1§ mukaan tuomioistuimen tuli panna ehdollinen rangaistus täytäntöön, mikäli ehdolliseen rangaistukseen tuomittu syyllistyi ennen koetusajan päättymistä rikokseen, josta hänet tuomittiin kuritushuoneeseen tai kolmeksi kuukaudeksi tai sitä pidemmäksi ajaksi vankeuteen. Mikäli kyseiset edellytykset uuden rikoksen kohdalta täyttyivät, tuli tuomioistuimen määrätä ehdollinen rangaistus täytäntöön pantavaksi ilman harkintavaltaa.

EhdRangL:n 5.2§ antoi tuomioistuimelle harkintavaltaa ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano tilanteessa, mikäli tuomio sisälsi lievemmän rangaistuksen kuin edellä 1 mom tarkoitettiin. Harkintavaltaa tuomioistuimella oli myös 1 mom sellaisessa tilanteessa, jossa rikos ei ollut tahallinen. Ratkaisevana oli ns. yksikkörangaistus eikä yhdistetty rangaistus.¹⁰⁸ Ehdollista rangaistusta ei myöskään tullut laittaa täytäntöön pantavaksi tilanteessa, jossa sakkorangaistus muunnetaan vankeudeksi ja muuntorangaistus nousee 3 kuukauteen tai sen yli.¹⁰⁹

Uuden rikoksen tuli siis olla tehty ennen koetusajan päättymistä. Ratkaisevaa oli nimenomaisesti tekoaika eikä tuomionantopäivä. Mikäli uudesta rikoksesta ei voitu langettaa tuomiota sen vanhentumisen takia, ei myöskään ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano ollut mahdollista. Oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön mukaan koetusajan lisäksi uuden rikoksen tekeminen ns. kriitillisenä aikana mahdollisti ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon.¹¹⁰

Kriitilliseksi ajaksi laskettiin tuomion julistamisen ja lainvoimaiseksi tulemisen väliin jäävä aika.¹¹¹ Eräissä tapauksissa on katsottu kriitillisen ajan alkavan jo alioikeuden tuomiosta. Kriitillisen ajan ottaminen huomioon koetusajaksi aiheutti myös eriäviä mielipiteitä. Muun muassa Honkasalon mukaan tänä aikana tehtyjä rikoksia ei voitu ottaa huomioon, sillä tuomioistuin ei voisi ratkaista uutta rikosta koskevaa juttua ennen ehdollisen rangaistuksen lainvoimaiseksi tulemistä, koska ehdollisuuteen liittyvää lykkäytymistä ei voida julistaa ennen sitä menetetyksi. Tämän vuoksi uutta rikosta

¹⁰⁸ KKO 1948 I 14

¹⁰⁹ KKO 1930 II 36

¹¹⁰ Anttila – Heinonen 1971, s.172-173

¹¹¹ KKO 1948 II 265 ja KKO 1964 II 30

koskevaa oikeudenkäyntiä olisi tullut lykätä vanhemman tuomion lainvoimaiseksi tuloon asti.¹¹² Kriittisen ajan puolesta puhujat¹¹³ olivat sitä mieltä, että EhdRangL:ssa ei ole voitu tarkoittaa eräänlaisen väliajan jättämistä 5§:n ja 6§:n soveltamisien väliin.¹¹⁴

Mikäli osa rikoksista on tehty koetusaikana tai kriittisenä aikana ja osa samaan aikaan käsiteltävistä rikoksista kyseisten aikojen jälkeen, vain edelliset voivat johtaa ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoon. Tämä tarkoittaa myös sitä, että yhdistetystä rangaistuksesta on huomioitava ainoastaan se osa, joka vastaa koetusaikana tehtyjä rikoksia.¹¹⁵ Vastaavaa jakamista ei kuitenkaan voitu suorittaa pitkitetyn rikoksen osalta, sillä tällöin tuomittiin ainoastaan yksi rangaistus.¹¹⁶ Tämän vuoksi saattoi olla kohtuutonta, että pitkitetyn rikoksen vuoksi saatettiin ehdollisen rangaistus panna täytäntöön kokonaisuudessaan, vaikka vain pieni osa rikoksesta oli tehty koetusaikana.¹¹⁷

Ongelmaksi koitui myös tilanne, jossa tuomioistuimien käsitteli uutta rikosta oikeudenkäynnissä ja sen aikana ei ollut vielä aikaisempaa ehdollista rangaistusta, joka olisi voitu panna täytäntöön, mutta ylempi tuomioistuin muutti aiemman ehdottoman tuomion ehdolliseksi tällaisen oikeudenkäynnin jälkeen. Koska ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano oli mahdollista ainoastaan uutta rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä, ei lykkäämisedun menettämistä enää voitu ottaa käsiteltäväksi sen jälkeen, kun uutta rikosta koskeva asia oli tullut lainvoimaiseksi. Tällaisessa tapauksessa Anttilan mukaan tuli ylempien tuomioistuimien luopua aineellisin perustein ehdollisen rangaistuksen tuomitsemisesta, vaikka muodolliset edellytykset olisivat olleet voimassa.¹¹⁸ Voipion mukaan tilanteeseen olisi pitänyt soveltaa EhdRangL:n 6§:ää, vaikka kyse ei varsinaisesti ollutkaan rangaistuksien yhdistämisestä.¹¹⁹ Anttila asettui vastustamaan Voipion esittämää kantaa johdonmukaisuussyistä, koska rangaistusten yhdistäminen johti aiemman ehdollisen rangaistuksen lakkaamiseksi ja sulautumiseksi yhtenä yksikkönä uuteen rangaistukseen. Tämä taas johti siihen, että ehdollisen rangaistuksen edellytykset tuli harkita uudelleen eikä vain täytäntöön panna vanhaa rangaistusta.¹²⁰

¹¹² Honkasalo 1953, s.134

¹¹³ mm. Voipio ja Anttila

¹¹⁴ Anttila 1960, s. 59-60 ja Voipio 1949, s. 142

¹¹⁵ Honkasalo 1953, s.136

¹¹⁶ Grotenfelt 1921, s.167

¹¹⁷ Honkasalo 1953, s.136

¹¹⁸ Anttila 1960 s. 62

¹¹⁹ Voipio 1949 s. 136

¹²⁰ Anttila 1960, s.62

3.4.2 Pahatapainen elämä

Toiseksi ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon edellytykseksi mainitaan EhdRangL:n 5.3§ eli, jos tuomittu antautuu koetusaikana juoppoutteen tai epäsiiveelliseen tai muuten pahatapaiseen elämään, on tuomioistuimella valta syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdollinen rangaistus täytäntöön pantavaksi. Tuomioistuimen tuli olla sama kuin alkuperäisen ehdollisen rangaistuksen tuominnut ja täytäntöönpano edellytti syyttäjän tai asianomistajan vaatimusta.

”Pahatapainen elämä” –edellytys oli täysin tuomioistuimen harkinnan varassa, toisin kuin 5.1§:ssä mainittu ”uuden rikoksen” –edellytys. Pahatapainen elämä johti käytännössä harvoin ehdollisen rangaistuksen täytäntöön pantavaksi määräämiseen.¹²¹ Lain sanamuodosta käy ilmi, että pahatapaiseksi elämäksi ei riitä yksittäinen teko, vaan se vaatii yleisemmin huonoja elämäntapoja. Pahatapaiseksi elämäksi voitiin laskea myös sellaiset rikokset, jotka eivät täyttäneet EhdRangL:n 5§ 1 tai 2 mom mainittuja edellytyksiä.¹²²

Pahatapaisen elämänkin oli tapahduttava koetusaikana, jotta se olisi voinut olla ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoehto. Suoranaista säännöstä siitä, että milloin asia olisi saatettava tuomioistuimen käsittelyyn pahatapaisen elämän johdosta ei ollut. Mikäli olisi katsottu, että tämä aika olisi sidottu koetusaikaan, eivät koetusajan loppupuolella tapahtuneet pahatapaisen elämän muodot olisi käytännössä koskaan ehtineet tuomioistuimen käsiteltäväksi. Niinpä katsottiin, että tämä ei voinut olla lain tarkoitus. Toisaalta jos määräajan loppukohtana olisi pidetty ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon vanhenemista, olisi määräajasta tullut kohtuuttoman pitkä. Oikeuskirjallisuudessa tämä ratkaistiin soveltamalla analogisesti ehdonalaisen vapauden menettämistä koskevaa säännöstä, joka määritteli määräajaksi yhden vuoden koetusajan päättymisestä.¹²³

Syyttäjän lisäksi asianomistajalle oli annettu oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi tilanteessa, jossa ehdolliseen rangaistukseen tuomittu viettää pahatapaista elämää perustuu Anttilan mukaan siihen, että asianomistajan tuntema hyvityksen tarve ei

¹²¹ Anttila – Heinonen 1971, s.174

¹²² Anttila 1960, s.64

¹²³ Salmiala 1951(Serlachiuksen Suomen rikosoikeuden oppikirjassa, s.213), Honkasalo 1953, s. 142 ja Anttila 1952, s. 201.

täyty asianomistajaa kohtaan, mikäli rikoksenteijä ei näytä ojentuvan. Toiseksi myös katsottiin, että asianomistajalla oli mahdollisuus seurata rikoksenteijän käytöstä koetusaikana. Laki asetti siis asianomistajan sellaiseen tarkkailija-asemaan, jota voitiin helposti väärinkäyttää.¹²⁴

3.4.3 Vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönti

Viimeisenä edellytyksenä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanolle mainittiin EhdRangL:n 5.4§:ssä vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyöminen. Sen mukaan ehdollinen rangaistus oli pantava täytäntöön mikäli rikoksenteijälle oli määrätty ehdoksi, että hän määräajan kuluessa korvaa vahingon ja tämä laiminlyö korvaamisen. Asianomistajan oli tehtävä ilmoitus ennen koetusajan päättymistä tuomioistuimelle laiminlyönnistä, jotta ehdollinen rangaistus oli mahdollista panna täytäntöön. Tuomioistuimen harkintaan jätettiin kuitenkin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano tilanteessa, joissa rikoksenteijä saattoi osoittaa, että hänen on ollut mahdotonta korvata vahinko syistä, joita ei kohtuudella voitu laskea rikoksenteijän viaksi.¹²⁵

Ehdollisen rangaistuksen ehdoksi asetettu vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönti johti siis ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoon vain, jos tuomittu oli voinut maksaa vahingonkorvauksen.¹²⁶ Asettaessaan vahingonkorvausvelvollisuutta tuomioistuimen tuli harkita rikoksenteijän mahdollisuutta suoriutua kyseisestä velvoitteesta. Silloin kun rangaistuksen täytäntöönpanoa vaadittiin oli tuomioistuimen vastuulla viranpuolesta tutkia, oliko maksamatta jättäminen katsottava tuomitun viaksi vai ei.¹²⁷ Mikäli tuomittu pystyi osoittamaan, että hän ei ollut voinut korvata vahinkoa hänestä riippumattomista syistä, tuomioistuin vapautti tuomitun sanotusta ehdosta.¹²⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että tuomittu olisi kokonaan vapautunut mainitusta vahingonkorvausvelvollisuudesta.¹²⁹

¹²⁴ Anttila 1960, s. 65

¹²⁵ Anttila – Heinonen 1971, s.174

¹²⁶ Ellilä 1939, s.128

¹²⁷ Anttila 1960 s.67

¹²⁸ kts. Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönnin johdosta esim. KKO 845/1929, KKO 457/1938

¹²⁹ Granfelt 1939, s. 153

3.5 Ehdollisen rangaistuksen käyttö EhdRangL:n voimassaoloaikana

Oheinen taulukko kuvaa ehdollisen rangaistuksen prosentuaalista osuutta kaikista tuomituista vapausrangaistuksista v. 1921 - 1950.¹³⁰

Rangaistus oli mahdollista tuomita ehdollisena, mikäli se oli enintään yhden vuoden vankeus- tai kuritushuonerangaistus. Ehdollisia vankeusrangaistuksia vuosina 1921-1925 tuomittiin yhteensä 549 kertaa ensimmäisessä oikeusasteessa. Näistä 62 koski kuritushuonerangaistuksia. Vankeusrangaistuksista ehdollisia tuomiota käytettiin 14,6 %. 1920-luvun jälkipuoliskolla ehdollisia rangaistuksia annettiin jo 1105, joista 208 koski kuritushuonerangaistuksia. Ehdollisten tuomioiden osuus vankeusrangaistuksista nousi 20,8 %:iin.

1930-luvulla alkupuolella prosentuaalinen kasvu ehdollisten rangaistusten määrä verrattuna ehdottomiin rangaistuksiin koki pienen notkahduksen, vaikka lukumäärä nousi 1435 ehdolliseen tuomioon. Vuosikymmenen loppupuolella jo joka viidennes vankeusrangaistus tuomittiin ehdollisena. Kuritushuonerangaistusten tuomitseminen ehdollisena ei kasvanut samassa suhteessa vankeusrangaistuksien kanssa, vaan pysyi reilusti alle 10 %:ssa.

1940-luvulla ehdollisten rangaistuksien määrä nousi reilusti. Ehdollisia rangaistuksia tuomittiin vuosikymmenen jälkipuoliskolla jo yli 3600 rangaistusta.

¹³⁰ SVT XXIII Oikeustilasto 1917-1924, SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus II 1925-1938, Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938-1950

Vankeusrangaistuksista jo joka kolmannes tuomittiin ehdollisena. Ehdollisten kuritushuonerangaistusten osuus kaikista kuritushuonerangaistuksista kasvoi n. 10 %:iin.

Yhteenvedona ehdollisen rangaistuksen käytöstä EhdRangL:n voimassaoloaikana voidaan todeta, että sen käyttö lisääntyi aluksi 1920-luvulla, mutta väheni hieman 1930-luvulla. Osaksi tätä muutosta selittää varmasti EhdRangL:iin tehty kiristys vuonna 1932. Tosin Hannulan mukaan ehdollisten rangaistuksen käyttö väheni enemmän kuin lainmuutos olisi edellyttänyt. Niinpä syytä ehdollisten rangaistusten vähenemiseen oli haettava sosiologisen koulukunnan mukaisen lyhyiden ehdottomien rangaistusten välttämisestä, joka hyväksyttiin asteittain oikeuskäytännössä 1930-lukuun mennessä.¹³¹ Ilmapiirin muutos, joka johti EhdRangL:n lieventämiseen vuonna 1948, selittää omaalta osaltaan myös 1940-luvulla tapahtunutta ehdollisen rangaistuksen käytön määrässä tapahtunutta lievää kasvua.

¹³¹ Hannula 2004, s.463

4. LAKI EHDOLLISESTA RANGAISTUKSESTA(135/1976)

4.1 Uudistuksen tuomat muutokset

Uusi laki ehdollisesta rangaistuksesta annettiin 13. helmikuuta vuonna 1976. Lain taustalla vaikutti uusklassinen ajattelu¹³², josta enemmän jäljempänä. Laki kumosi vuoden 1918 lain ehdollisesta rangaistustuomiosta muutoksineen. Uudistus laajensi ehdollisen rangaistuksen käyttöalaa ja monella tapaa lievensi rikoksenteikijälle aiheutuvaa seuraamusta. Uutuutena otettiin käyttöön oheissakko ja käyttökriteerit muuttuivat erityisistä yleisistä viin.¹³³ Seuraavassa käyn läpi tarkemmin vuoden 1976 lain muutokset verrattuna aiempaan lainsäädäntöön.

Ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain mukaan yhdestä tai useammasta rikoksesta annettu kahden vuoden vankeusrangaistus tai sakko voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi rangaistuksen tuomitsemista ehdollisena. Sakkorangaistus voitiin määrätä ehdolliseksi vain, jos siihen oli erityisiä syitä. (EhdL 135/1976: 1§) Mikäli ehdollista rangaistusta on pidettävä yksinään riittämättömänä, voidaan sen ohella tuomita ehdoton sakkorangaistus silloinkin kun rikoksesta ei ole säädetty sakkoa. Tämä toi muutoksen aiempaan lähinnä yleisestävyyden painotuksena ja sakkorangaistuksen ehdollisuuteen, jota ei enää voitu tuomita ilman erityisiä syitä, mutta joka voitiin tuomita oheisseuraamuksena.(EhdRangL ja EhdL)

Ehdollisen rangaistuksen edellytyksenä edelleen lain 2§:n mukaan oli, ettei rikoksenteikijää oltu edeltäneen kolmen vuoden kuluessa tuomittu pidemmäksi ajaksi kuin yhdeksi vuodeksi vankeuteen, elleivät erityiset syyt vaatineet ehdollista. Tämä säännös jatkoi sitä kehitystä mikä oli havaittavissa jo edellisen lain aikaan, nuhteettomuusajan pikkuhiljaa pienentyessä alkuperäisestä 10 vuodesta 3 vuoteen. (EhdRangL ja EhdL)

Koetusajaksi lain 3§ vakiinnutti vähintään vuoden ja enintään kolme vuotta. Koetusajan päättyminen tuli merkitä tuomioon. Myös koetusajan pituus uudistuksen myötä lyheni selkeästi, kun aikaisempi koetusaika oli 2 - 5 vuotta. Mikäli ehdolliseen rangaistukseen

¹³² Matikkala 2010, s.60

¹³³ Lappi-Seppälä 2000, s.174

tuomittu syyllistyi koetusaikana rikokseen, josta hänet tuomitaan vankeusrangaistukseen, ja syyte tästä rikoksesta on nostettu viimeistään vuoden kuluessa koetusajan päättymisestä, voi tuomioistuin määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöön. Uudistus toi tuomioistuimelle enemmän harkintavaltaa ehdolliseen rangaistuksen täytäntöönpanossa, sillä edellinen laki edellytti rangaistuksen täytäntöönpanoa, mikäli tuomittu syyllistyi koetusaikana uuteen rikokseen. (EhdRangL ja EhdL)

Jos uudesta rikoksesta tuomitaan vuotta pidempään ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voi tuomioistuin määrätä aiemman ehdollisen rangaistuksen täytäntöön pantavaksi. Mikäli uudesta rikoksesta tuomittiin yli vuoden mittainen ehdoton rangaistus, on aiempi ehdollinen pantava täytäntöön(4§) Uudistus lievensi myös tältä osin lainsäädäntöä. Aiemman lain mukaisesti ehdollinen rangaistus oli pantava täytäntöön jo mikäli tuomittu koetusaikana oli tehnyt tahallisen rikoksen, josta hänet tuomittiin kuritushuoneeseen tai vähintään kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen. (EhdRangL ja EhdL)

Vuoden 1976 lain 5 § ei tuonut muutosta aiempaan lainsäädäntöön nähden. Kyseinen säännös sisälsi aiemman lain 6 §:n asiasisällön. Ainoastaan tekstin muoto muuttui modernimmaksi. Näin tapahtui myös 6 ja 7§:issä, jotka sisälsivät saman asiasisällön kuin aiemman lain 7 ja 8§:t. Vuoden 1976 laki toi lievennyksen myös vanhentumisaikaan ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa asiassa. Aiemman lain mukaisesti vanheneminen laskettiin koetusajan lopusta, kun taas uusi laki aloittaa vanhenemisajan jo tuomion antopäivästä. Tämä saattoi johtaa siihen, että rikos on vanhentunut ennen koetusajan loppua. Toki mahdollisuus on vain teoreettinen, koska myös koetusaika lieveni. (EhdRangL ja EhdL)

4.2 Vuoden 1976 lain ideologinen tausta – Uusklassinen rikosoikeus

1960-luvulta lähtien suomalaisessa kriminaalipoliittisessa järjestelmässä herättiin kritisoimaan pakkohoidon mallille perustunutta järjestelmää. Kritiikki kohdistui erityisesti laitosrangaistuksiin ja siinä sanouduttiin irti erityispreventiivisestä optimismista ja uskosta, jonka mukaan kriminaalipolitiikan välineillä voitaisiin hoitaa rikoksenteikijän paremmiksi ihmisiksi. Kritiikki oli erityisesti pakkohoidon ja

seksuaalilainsäädännön kritiikkiä.¹³⁴ Ongelmat syntyivät, kun hoito tarjottiin pakolla ja kun rangaistusta tarjottiin hoidon nimellä.¹³⁵

Suomessa pakkohoidon kritiikki yhdistyi kritiikkiin liiallisten laitusrangaistusten ja kohtuuttoman pitkien rangaistusten johdosta. Tämä oli seurausta sotien jälkeisestä karusta ja kovasta kriminaalipoliittisesta järjestelmästä. Esimerkiksi 1950-luvun alussa Suomessa oli 3-4 kertaa enemmän vankeja kuin muissa Pohjoismaissa eikä tilanne merkittävästi ollut muuttunut vielä 1970-luvulle tultaessa.¹³⁶ Voidaan siis sanoa, että maaperä oli otollinen muutokselle, joka painotti vankien lukumäärän vähentämistä ja joka alkoikin tuottaa tulosta vuodesta 1976 alkaen.¹³⁷

Muutosten tarvetta perusteltiin alleviivaamalla tekurikosoikeutta, legaliteettiperiaatetta, rangaistusten yleisestävyyttä ja ennustettavuutta.¹³⁸ Vankilukukontrolli oli yksi 1970-80 luvun suomalaisen kriminaalipolitiikan perustavoitteita. Rikollisuuden torjumisessa otettiin käyttöön rakenteelliset ja sosiaalipoliittiset keinot, eikä vankilukujen aleneminen ollut itsetarkoitus.¹³⁹

Hoitoideologian arvostelu johti seuraamuspolitiikan uudelleenmuotoiluun Pohjoismaissa. Rangaistusten toimintatavoissa siirryttiin erityisestävistä keinoista yleisestäviin ja tavoitteeksi asetettiin yksinkertainen seuraamusjärjestelmä, jonka keskeisiksi arvoiksi nostettiin suhteellisuusperiaate, yhdenvertaisuus, ennustettavuus ja muodolliset oikeudenmukaisuusarvot. Keskeinen ajatus oli, että rangaistusta käytetään ensi sijassa yleisestävistä syistä ja erityisestävät ja kuntouttavat tavoitteet asetettiin täytäntöönpanovaiheeseen. Suomessa uusklassista ideaalia yksinkertaisesta ja hoidollisista elementeistä puhdistettua seuraamusjärjestelmää oli helpompi toteuttaa kuin muissa Pohjoismaissa, sillä Suomeen ei missään vaiheessa ehditty perustaa kovin kehittyntä erityispreventiivistä seuraamusjärjestelmää, vaan hoito oli lähinnä koppihoitoa.¹⁴⁰

Ehdollisen rangaistuksen oleellinen muutosvaihe Suomessa ajoittuu 1970-luvun puoliväliin. Juuri silloin ehdollista rangaistusta koskevat säännökset uudistettiin. Vuoden 1976 laki ehdollisesta rangaistuksesta nähdään osana suurempaa uusklassisen

¹³⁴ Utriainen 1992, s.21

¹³⁵ Lappi-Seppälä 2009, s.81

¹³⁶ Lappi-Seppälä 2009, s.82

¹³⁷ Lahti 2004, s.415

¹³⁸ Utriainen 1992, s. 22

¹³⁹ Lappi-Seppälä 2009, s.82

¹⁴⁰ Lappi-Seppälä 2009, s.83

suuntauksen toteuttamaa uudistusta, joka erityisesti koski rangaistusten määräämiskriteereitä.¹⁴¹ Uudistuskaavailun taustalla vaikuttivat erityisesti rikosoikeuskomitean mietinnöt 1970-luvulla seuraamusjärjestelmän muuttamiseksi sekä Inkeri Anttila ja Patrik Törnudd uuden rikosoikeusajattelun muovaajina. Jo ennen mietinnön valmistumista Anttila suhtautui hoitoideologiaan kriittisesti ja hän toi esille vaihtoehtoisia kriminaalipolitiikan keinoja. Hän on pitänyt tätä paluuna uusklassiseen rikosoikeuteen, jossa rangaistuksen tehtävä on moittia rikosentekijän käytöstä ja samalla vältetään yliankarat rangaistukset sekä yhteiskunnan resursseja hyödynnetään taloudellisemmin. Nämä tavoitteet ja arvot ovat keskeisiä humanille ja rationaaliselle kriminaalipolitiikalle.¹⁴²

Rikosoikeuskomitea vahvisti seuraamusjärjestelmän linjaksi humanin uusklassisen rikosoikeuden. Komitea korostaa rangaistusjärjestelmän yleisestävyyden merkitystä kritisoiden sen yksipuolista kytkemistä rangaistusten ankaruuteen. Rikosoikeuskomitean linjauksen humanisuus tulee ilmi sen asettamista vaatimuksista seuraamuksille. Seuraamusten tulee kohdistua vain rikosentekijään eikä rikosentekijälle saa aiheutua tarpeetonta kärsimystä. Seuraamukset eivät saa olla julmia eivätkä loukata yhdenvertaisuus- tai suhteellisuusperiaatetta. Rangaistusjärjestelmän tulee olla myös taloudellinen eivätkä rangaistukset saa aiheuttaa sääntelemätöntä kasautumista.¹⁴³

Raimo Lahden mukaan rationaalisen ja humanin kriminaalipolitiikan ansioksi on luettava vankeusrangaistuksen käytön väheneminen vuodesta 1976 vuoteen 1999. Keskimääräinen vankiluku väheni kyseisinä vuosina 5600 vangista alle 3000 vankiin. 1970-luvulla Suomen vankimäärä oli verrattuna muihin pohjoismaihin huomattavasti suurempi. Nyt ehdottomien vankeustuomioiden määrä on laskenut vastaamaan muiden Pohjoismaiden tilannetta.¹⁴⁴ Ehdollisen rangaistuksen uusiminen kytkettiin liikennejuopumussäännösten uudistamiseen. Tämän tapahtui Raimo Lahden mukaan siksi, että siten katsottiin saatavan aikaan yleisestävältä kannalta entistä tehokkaimpia keinoja tavallisten rikosten torjuntaan rikosoikeudessa.¹⁴⁵

Tälle uudistukselle tunnusomainen piirre oli yleisestävyyden korostaminen erityisestävyyden kustannuksella. Ehdollisen rangaistuksen käytön rajoitusperiaatteeksi

¹⁴¹ Utriainen 1992, s.22

¹⁴² Lahti 2004, s. 413 alaviitteineen

¹⁴³ Ks. tarkemmin rikosoikeuskomitean mietintö, KM 1976:72

¹⁴⁴ Lappi-Seppälä 2013 s.24

¹⁴⁵ Lahti 2004, s.414

tuli yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen. Vaikka rangaistusjärjestelmää pyrittiin humanisoimaan rangaistustasoa alentamalla kiinnitettiin huomiota rangaistuksen tehtävään moitteen ilmaisijana ja kiinnijoutumisriskin huomioimiseen uudistuksessa yleisistä vaikutustapoina. Toki rangaistusjärjestelmän ankaroittamistakin tapahtui, sillä ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamukseksi uudistuksessa mahdollistettiin sakko.¹⁴⁶

Humaaniusklassinen suunta näkyi myös kriminaalipolitiikan murroksena yleisesti 1960-1970 –luvulla. Silloin perusteeksi nousi lausuma, jonka mukaan sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa. Sen mukaisesti hylättiin ajatus siitä, että kriminaalipolitiikka olisi suoraviivaista taistelua rikollisuutta vastaan. Peruslähtökohdaksi asetettiin näkemys rikollisuuden ja sen kontrolloimisen aiheuttamien kustannusten ja kärsimysten sääntelystä ja oikeudenmukaisesta jakamisesta.¹⁴⁷

4.3 Muutokset ehdollisesta rangaistuksesta annettuun lakiin

Lakiin ehdollisesta rangaistuksesta tehtiin sen voimassaoloaikana neljä muutosta. Ensimmäinen muutos säädettiin vuonna 1989. Kyseinen muutos loi merkitystä ennen kaikkea rikoksentehtäjän iän huomioimiselle, sillä sen mukaisesti alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei ehdotonta rangaistusta saa tuomita, elleivät painavat syyt sitä vaadi. (L ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 1 §:n muuttamiseksi 992/1989)¹⁴⁸

Toinen muutos kohdistui lain 4 ja 5 §:iin ja se tapahtui vuonna 1991. Vanhan lain mukaisesti ehdollinen rangaistus pantiin täytäntöön kokonaisuudessaan EhdL 4 §:n mukaisesti. Tämä johti siihen, että mikäli täytäntöön pantavia ehdollisia rangaistuksia oli useampia tai taustalla oli yksi pitkä täytäntöön pantava ehdollinen rangaistus, saattoi lopputuloksena olla kohtuuttoman pitkä rangaistus.¹⁴⁹ Siitä johtuen haluttiin tuomioistuimen harkintavaltaa lisätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoasioissa siten, että mahdollistettiin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano myös osittain. Täytäntöön panematta jäänyt osa jäi lain mukaisesti voimaan entisiin koetusajoin. Mikäli ehdollisia rangaistuksia oli kaksi tai useampia, saatettiin tämän uudistuksen jälkeen panna

¹⁴⁶ Lahti 2004, s.414

¹⁴⁷ Kekkonen 2003, s. 225

¹⁴⁸ ks. myös Lappi-Seppälä 1999, s.1 kts. painavista syistä 4.4.2

¹⁴⁹ Lappi-Seppälä 1987, s.561

täytäntöön myös jonkun tai joidenkin rangaistusten osalta. (L ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 4 ja 5§:n muuttamisesta 700/1991) Vanhaa EhdL:n 5§ luonnehdittiin ehdollisen rangaistuksen peruuntumista koskevaksi säännökseksi. Lakimuutoksen jälkeen ei ole ollut enää syytä kutsua säännöstä kyseisellä nimellä, sillä säännökseen tehtyjen lisäysten ja muutosten johdosta peruuntuminen tuli vain harvoin kysymykseen.¹⁵⁰ EhdL:n 5§ mahdollistaa uudistuksen jälkeen täytäntöön pantavaksi määrätyn ehdolliseen rangaistukseen johtaneesta rikoksesta ja muista samaan konkurrenssiryhmän rikoksista yhteisen rangaistuksen tuomitsemisen eräin edellytyksin. Tuomio siis harkitaan uudelleen tässä vaiheessa, joten vanhastaan puhdaslinjaiseen belgialais-ranskalaiseen järjestelmään oli tullut vivahduksia amerikkalais-englantilaisesta järjestelmästä.¹⁵¹

EhdL:n kohdistunut kolmas muutos tehtiin vuonna 1993. Muutos kohdistui EhdL:n 2§:ään ja se tuli tarpeelliseksi rikosrekisterilakiin tehdyn muutoksen johdosta.¹⁵² Uudistuksen jälkeen, mikäli syytetty on tuomittu viimeisen kolmen vuoden aikana yli vuotta pidempään ehdottomaan rangaistukseen, ei uutta tuomiota voida antaa ehdollisena. (L ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 2§:n muuttamisesta 771/1993) Vanhan lain mukaan tuomiota ei voitu antaa ehdollisena (ilman erityisiä syitä), mikäli syytetty oli viimeisen kolmen vuoden aikana tuomittu pidemmäksi ajaksi kuin yhdeksi vuodeksi vankeuteen. Rikosrekisterilakiin tehtyjen uusien poistosääntöjen mukaan voidaan yli vuoden mittaiset ehdollista rangaistusta koskevat rikosrekisterimerkinnät poistaa viiden vuoden kuluttua lainvoimaisen tuomion antamisesta. Tämä johtaisi siihen, että rikosrekisterimerkintä olisi voinut ilman EhdL:iin tehtyä muutosta poistua rekisteristä ennen kuin se olisi EhdL:n 2§:n mukaisesti merkityksetön.¹⁵³ Tämä muutos ei sinänsä ehdollisen rangaistuksen kehityksen kannalta ollut kovin merkittävä vaan sillä ennemminkin poistettiin mahdollisuus porsaanreikään, joka siihen olisi syntynyt, jos muutokset olisivat kohdistuneet vain rikosrekisterilakiin.

Viimeinen EhdL:iin kohdistunut muutos tapahtui jälleen yhtenäisrangaistusjärjestelmän muutoksen johdosta vuonna 1997. Sen mukaisesti muutettiin EhdL:n 4§:n 2 mom. ja kumottiin 5§. Lakimuutos kohdistui lähinnä RL:n 7 lukuun ja yhtenäisrangaistusjärjestelmään, joka oli osoittautunut vaikeaselkoiseksi. Myös yhteisen

¹⁵⁰ Viljanen 1992, s.197

¹⁵¹ ks. lisää Viljanen 1992, s.161-162 ja s.197

¹⁵² HE 368/1992

¹⁵³ HE 368/1992

rangaistuksen tuomitseminen uuden rikoksen ja vanhan rikoksen johdosta oli johtanut jo lainvoimaisiin tuomioihin puuttumiseen. Uutta yhteistä rangaistusta määriteltäessä ei tuomioistuimella yleensä ollut käytössä kuin asiakirjat vanhasta tuomiosta, joten uusi yhteinen tuomio perustui helposti puutteelliseen aineistoon¹⁵⁴, mikä ei yleisen oikeusturvakäsityksen mukaan ole hyväksyttävää. Kun hallituksen esityksen johdosta yhteisen rangaistuksen määräämisestä jälkikäteen luovuttiin, tuli EhdL:n 5§ tarpeettomaksi, joten se kumottiin. (L ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain muuttamisesta 752/1997) Tämä uudistus poistaa vuoden 1991 uudistuksessa tulleen vivahduksen amerikkalais-englantilaisesta järjestelmästä. EhdL:n 4§:än 2mom. kohdistunut muutos poisti säännöksestä viittauksen hallituksen esityksessä kumottavaksi tarkoitettuun jälkikonkurrenssitilanteeseen, josta oli säädetty RL:n 7 luvussa.¹⁵⁵ Muutos toteutettiin lähinnä poistamalla 4§:n 2 mom. viimeinen lause. Viljanen kritisoi muutosta erittäin epä johdonmukaiseksi, koska RL:n 7 lukua uudistettiin siten, että yhteisen rangaistuksen jälkikäteisestä määräämisestä on luovuttu, mutta silti EhdL:n 4§ 2 mom. edellytti yhä sellaisen määräämistä.¹⁵⁶

4.4 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä

Edellä alaluvussa 4.1 käytiin lävitse EhdL:n säätämisen tuomat muutokset verrattuna EhdRangL:iin. Tässä alaluvussa on tarkoitus tutkia tarkemmin ehdollisen rangaistuksen edellytyksiä EhdL:n mukaan sekä tarkastella ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen rajanvetoa EhdL:n voimassaoloaikana oikeuskirjallisuuden ja –käytännön avulla. Kuten edellä kävi ilmi ehdollinen rangaistus lieveni monella tapaa verrattuna EhdRangL:n mukaiseen ehdolliseen rangaistukseen. Ehdollisen rangaistuksen edellytykset EhdL:n mukaan voitiin jakaa aineellisiin ja muodollisiin. Muodollisiin ehtoihin kuului ehdoton 2 vuoden yläraja, joka oli säädetty EhdL:n 1.1§:ssä.¹⁵⁷

EhdL:n mukaan ensikertalaisille rangaistus tuomittiin yleensä ehdollisena, ellei yleisestäävyys asettanut estettä tuomita rangaistusta ehdollisena.¹⁵⁸ Ensikertalaiseksi

¹⁵⁴ HE 48/1997

¹⁵⁵ HE 48/1997, s.9

¹⁵⁶ kts. lisää kritiikistä Viljanen 1998 s.79-82

¹⁵⁷ Lappi-Seppälä 2000, s. 176

¹⁵⁸ Utriainen 1992, s.177-178, kts. lisää yleisestäävyydestä 4.4.1

laskettiin myös henkilöt, joiden rikoksista oli kulunut jo huomattavan pitkä aika. Muun muassa tapauksessa KKO 1980 II 125 ensikertalaiseksi laskettiin henkilö, jonka edellisestä rikoksesta oli kulunut aikaa yli 10 vuotta. EhdL:n 2§:n mukaan ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiselle oli asetettu ehdoksi se, että jos syytetty oli tuomittu edeltävän kolmen vuoden kuluessa yli yhden vuoden vankeusrangaistukseen, ei ehdollista rangaistusta voitu käyttää muutoin kuin erityisistä syistä.(kts. muutoksesta 4.3) Seuraavaksi käsitellään tarkemmin EhdL:n 1§:n mukaiset aineelliset edellytykset, sillä niillä oli erityisesti merkitystä ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen väliseen rajanvetoon.

4.4.1 Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen

EhdL:n 1 §:n mukaan yhdestä tai useammasta rikoksesta tuomittu enintään 2 vuoden vankeusrangaistus tai sakko voitiin tuomita ehdolliseksi. Edellä mainittu vankeusrangaistus voitiin tuomittiin ehdollisena, ellei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen edellyttänyt rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Sakkorangaistus puolestaan voitiin tuomita ehdollisena vain erityisen painavista syistä. Käsite yleisestä lainkuuliaisuudesta korvasi siis EhdRangL:n erityisestävät edellytykset. Pyrkimys yleisestäävyyteen näkyi lainmuotoilussa siinä, että ehdollisen rangaistuksen käytön oli säädetty sulkeutuvan pois yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen vaatiessa ehdotonta rangaistusta. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen edellytys oli keskeisin aineellinen harkintakriteeri ehdollisen ja ehdottoman välillä.¹⁵⁹ Aiempi määritelmä oli kohdistunut olettamukseen rikoksentekijän ojentumisesta ilman rangaistuksen täytäntöönpanoa.¹⁶⁰

Oikeuskäytännössä katsottiin, että ehdollisuusharkinnassa voidaan kiinnittää huomiota yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen lisäksi myös siihen, etteivät tuomio ja siitä aiheutuvat muut seuraamukset johda tuomitun kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen.¹⁶¹ Ehdollista rangaistusta puoltavana tekijänä on voitu pitää esimerkiksi tuomitulle aiheutuneita huomattavia taloudellisia seurauksia.¹⁶² Toisaalta oikeuskäytännössä on myös katsottu, että mitä huomattavamman vahingon tekijä

¹⁵⁹ Lappi-Seppälä 2000, s. 176

¹⁶⁰ Lahti 1977, s.37

¹⁶¹ KKO 1999:114

¹⁶² KKO 1985 II 117 ja KKO 1997:140

aiheuttaa asianomistajalle, sitä vaikeampaa häntä on tuomita ehdolliseen rangaistukseen.¹⁶³ Korkein oikeus on todennut myös, että mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys, sitä suuremmalla syyllä yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaatii rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Esimerkiksi rikosta, jolla tavoitellaan taloudellista hyötyä toisen henkilön kustannuksella, on moitittavuus suoraan verrannollinen siihen mitä suurempi hyöty tai aiheutettu vahinko on.¹⁶⁴

Seuraavaksi esittelen oikeustapausten avulla, mitä tarkoittaa yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen ja minkälaiset teot ovat edellyttäneet ehdotonta rangaistusta.

Ehdottomilla tuomioilla on oikeustapauksissa korostettu teon moitittavuutta,¹⁶⁵ vaikka sinänsä ehdollisen rangaistuksen muodolliset edellytykset olisivat olleet voimassa.

KKO 1982 II 188: Syytetty oli pakottaessaan asianomistajan kanssa sukupuoliyhteyteen käyttänyt sellaista väkivaltaa, että asianomistajalla oli perusteltu syy tuntea olevansa hengenvaarassa. Syytetty tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vaikka hän ei ollut aiemmin syyllistynyt rikokseen.

Edellä mainitun tapauksen perusteluissa mainitaan tarkemmin olosuhteet, jotka edellyttivät ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista: ”...Siellä A oli B:ltä kurkusta kuristamalla, nyrkillä päähän takoen ja myös muuta väkivaltaa käyttäen pakottanut B:n kanssa sukupuoliyhteyteen. Olosuhteet ja A:n käyttämä väkivalta olivat olleet sellaiset, että B:llä oli ollut perusteltua aihetta tuntea olevansa hengenvaarassa. Vaikka A ei ollut aikaisemmin syyllistynyt rikokseen, nyt kysymyksessä oleva teko kokonaisuudessaan oli ollut sellainen, ettei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseksi ehdollinen vankeusrangaistus ollut riittävä seuraamus.”¹⁶⁶ Tapauksen mukaan siis väkisinmakaaminen lisätynä sellaisella väkivallalla, jolloin asianomistajan oli syytä tuntea olevansa hengenvaarassa, oli sellainen olosuhde, että yleinen lainkuuliaisuus edellytti ehdotonta rangaistusta.

¹⁶³ KKO 1993:79 ja KKO 1995:51

¹⁶⁴ KKO 2001:25

¹⁶⁵ Utriainen 1992, s.176

¹⁶⁶ KKO 1982 II 188, Kursivointi tutkielman tekijän

KKO 1984 II 72: Linja-autonkuljettaja A oli kuljettanut linjaliikenteessä olevaa linja-autoa, jossa oli ollut kymmenkunta matkustajaa, yleisellä tiellä osaksi kaupunkialueella parinkymmenen kilometrin pituisen matkan vahvassa humalatilassa. Koska A oli vakavasti vaarantanut matkustajien ja muiden tiellä liikkuvien turvallisuutta, ei ehdollista vankeusrangaistusta sen ohella tuomitun sakkorangaistuksen kanssa pidetty riittävänä rangaistuksena, vaikka A:ta ei ollut aikaisemmin rangaistu.

Korkein oikeus perustelee edellä mainitun tapauksen perusteluissa yleisen lainkuuliaisuuden edellyttäneen ehdotonta rangaistusta, sillä A oli kuljettanut kymmentä matkustajaa 3,1 promillen humalassa yleisellä tiellä, osin kaupunkialueella n. 20 km pituisen matkan ja näin vaarantanut sekä matkustajien että muiden tiellä liikkujien hengen.¹⁶⁷ Tapauksesta ei käy ilmi, että A olisi aiheuttanut konkreettista vaaraa. Oikeuskäytännössä ylipäätään oli katsottu, että yleinen lainkuuliaisuus vaati ehdottoman rangaistuksen tuomitsemista törkeästä rattijuopumuksesta ensikertalaisellekin silloin, kun on kyse n. 3 promillen humalatilasta ja ajosta on aiheutunut vakava vaaratilanne tai ajo on ollut erityisen vaarallista, vaikka konkreettista vaaraa ei olisikaan syntynyt.¹⁶⁸

KKO 1993:79: Syytetty oli luottokaupoilla ja luottokorttia toistuvasti väärinkäyttämällä aiheuttanut useille asianomistajayhtiöille huomattavia vahinkoja. Hänelle jatketusta petoksesta tuomittu rangaistus määrättiin ehdottomaksi, vaikkei hän ennen näitä tekoja ollut syyllistynyt rikoksiin.

Korkein oikeus perustelee edellä mainitussa tapauksessa yleisen lain kuuliaisuuden vaatineen ehdotonta rangaistusta, vaikka syytetty ei ennen näitä tekoja ollutkaan syyllistynyt rikoksiin, koska rikokset käsittivät suuren määrän rikollisia tekoja. Syytetty oli jatkanut rikoksiaan useita kuukausia ja niillä oli aiheutettu lukuisille asianomistajille huomattavia vahinkoja.¹⁶⁹ Tapaus on hyvä esimerkki siitä, että yleinen lainkuuliaisuus

¹⁶⁷ KKO 1984 II 72

¹⁶⁸ Tolvanen 1999, s.179, KKO 1991:112 ja KKO 1993:72

¹⁶⁹ KKO: 1993:79

vaati ehdotonta rangaistusta silloin, kun tekoja oli erityisen paljon ja niillä aiheutettiin suurta vahinkoa.

Seuraavassa oikeustapauksessa yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen ei edellyttänyt ehdottoman rangaistuksen tuomitsemista.

KKO 1982 II 189: A, B ja C olivat väkivaltaa ja uhkausta käyttäen pakottaneet 15 vuotiaan D:n sukupuoliyhteyteen. Rikoksen törkeyttä katsottiin lisäävän sen, että rikokseen osallisia oli kolme. A ja B tuomittiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. C:lle tuomittu vankeusrangaistus määrättiin ehdolliseksi ottaen huomioon, että C rikoksen tekoaikaan oli ollut vasta 18 vuotias ja ettei hän aikaisemmin ollut syyllistynyt rangaistavaan rikokseen.

Keskityn edellä mainitun tapauksen kohdalta käsittelemään ensisijaisesti C:lle tuomitun rangaistuksen perusteluja, sillä hänet tuomittiin ehdolliseen rangaistukseen. Yleinen lainkuuliaisuus ei edellyttänyt tapauksessa KKO:n mukaan tuomitsemaan C:lle ehdotonta vankeusrangaistusta, koska C ei ollut aiemmin syyllistynyt rangaistavaan rikokseen ja oli tekoaikaan ollut vasta 18-vuotias. Tapauksesta on huomioitava, että myös A oli 18-vuotias. Erimieltä ollut oikeusneuvos Saarni-Rytkölä olisi tuominnut C:n ehdottomaan vankeusrangaistukseen perusteluna, että D oli riisuttu väkivaltaa käyttäen. Syytetyt olivat suorittaneet makaamisen vuorotellen siten, että makaajan lisäksi joku toinen henkilö on estänyt D:tä tekemästä vastarintaa pitämällä hänestä kiinni. Tästä johtuen D:lle ei ole aiheutunut ruumiin vammoja. Teon törkeyttä arvosteltaessa ei voitu ottaa huomioon ruumiin vammojen syntymättä jättämistä. Sen sijaan useamman henkilön yhteistoimin suorittama vuorottainen väkisinmakaaminen on uhrin kannalta arvosteltava *erittäin törkeäksi rikokseksi*, erityisesti huomioon ottaen, että rikoksella saattaa olla pitkäaikainen haitallinen vaikutus uhrin mielentilaan. Oikeusneuvos Saarni-Rytkölä olisi tuominnut C:n 2 vuodeksi ehdottomaan vankeuteen.¹⁷⁰ Korkein oikeus siis linjasi tapauksellaan, että koska C ei ollut aiemmin syyllistynyt rangaistavaan rikokseen, ei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen tapauksessa edellyttänyt ehdotonta vankeusrangaistusta. Tämän päätelmän voi tehdä siitä, että tapauksessa oli myös C:n lisäksi yksi syytetty, joka

¹⁷⁰ KKO:1982-II-189

myös oli 18-vuotias, mutta aiemmin syyllistynyt rikoksiin ja hänet sen takia tuomittiin ehdottomaan rangaistukseen. Se, ettei yleinen lainkuuliaisuus vaatinut ehdotonta rangaistusta joka tapauksessa tällaisesta ”joukkoraiskauksesta”, joka kohdistui huomattavan nuoreen asianomistajaan, on vähintäänkin ihmettelemisen arvoinen seikka.

KKO:1995:143: A, joka tiesi kahden henkilön olevan asunnossa, ampui kahdesti haulikolla ikkunan läpi valaistuna olleeseen keittiöön kertomansa mukaan säikäyttääkseen huoneiston haltijana ollutta B:tä. Koska A:n nähtävissä ampumishetkellä oli, ettei ampumalinjalla ollut ketään, A tuomittiin, syyte tapon yrityksestä hyläten, vaaran aiheuttamisesta. Ään.

Tapauksessa KKO katsoi, että yleinen lainkuuliaisuus edellytti ehdottoman rangaistuksen tuomitsemista, koska A oli kohdistanut tekonsa turvapaikanhakija B:hen eikä B ollut antanut itse minkäänlaista aihetta kyseiselle teolle. KKO:n mukaan A:n oli täytynyt ymmärtää, että vieraasta kulttuurista tulleen henkilön yrittäessä sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan A:n teko on ollut omiaan vaikuttamaan erityisen voimakkaasti kohteensa henkiseen terveydentilaan.¹⁷¹ Tapaus linjasi yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen edellytykseksi rasististen rikosten kitkemisen ja sillä tavoin asetti rasistisen teon puoltamaan ehdotonta rangaistusta.

Yhteenvedona edellä mainittujen oikeustapausten nojalla voidaan todeta yleisen lainkuuliaisuuden vaatineen ehdotonta vankeusrangaistusta tapauksissa, joissa olosuhteissa kävi ilmi tekojen olleen erityisen törkeitä tai kohdistuessa henkilöön tämän henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi. Kuten seksuaalirikoksessa asianomistajalle aiheutettu luultu hengenvaaran uhka, törkeässä rattijuopumuksessa vakavan vaaran aiheuttaminen isommalle joukolle ihmisiä, petostapauksessa tekojen määrä ja vahinkojen suuruus sekä vaaranaiheuttamistapauksessa kohdistuminen turvapaikanhakijaan. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiskriteeri käänsi oikeuskäytännön kohti tekorikosoikeutta. Kyseinen kriteeri viittaakin rikollisen teon moitittavuuteen yleisen lainkuuliaisuuden kannalta eikä kohdistu suoranaisesti tekijään niin kuin EhdRangL:n järjestelmässä.¹⁷²

¹⁷¹ KKO 1995:143

¹⁷² Utriainen 1992, s.177

4.4.2 Alle 18-vuotias rikoksenteijä – painavat syyt

Kuten edellä kävi ilmi vuonna 1989 astui voimaan muutos EhdL:n 1§:ään. Muutos koski alle 18-vuotiaan tuomitsemisesta ehdottomaan rangaistukseen vain, jos painavat syyt sitä vaativat. Esimerkkinä painavista syistä on mainittu tilanne, jossa alle 18-vuotias henkilö on toiminut rikollisliigan johtajana. Mikäli esimerkkitalanteessa vanhemmat rikoksenteijät tuomitaan ehdottomaan rangaistukseen, olisi epäjohdonmukaista tuomita henkilö, johon kohdistuu vakavampi syyllisyysmoite, ehdolliseen rangaistukseen. Toisena esimerkkinä lainmuutokseen johtaneessa hallituksen esityksessä mainitaan tapaus, jossa nuori selvästi antaisi ymmärtää, ettei piittäisi rangaistuksesta vaan jatkaisi rikollista toimintaansa.¹⁷³

Lain esitöistä käy myös ilmi mitä painavilla syillä haluttiin tarkoittaa. Lakivaliokunta mainitsi esimerkkeinä hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä muun muassa, että ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitseminen edellyttää teon poikkeuksellista raakuutta tai väkivaltaisuutta, tekojen toistuvuutta tai ammattimaisuutta sekä tekijän ilmeistä piittaamattomuutta lain säännöksistä. Lakivaliokunta piti eräänä huomionarvoisena perusteena ehdollisen tai ehdottoman rangaistuksen välisessä rajanvedossa ennustetta nuoren vastaisesta kehittymisestä lainkuuliaiseksi kansalaiseksi.¹⁷⁴ Muutoksella haluttiin siis tiukentaa tuntuvasti ehdottoman rangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä alle 18-vuotiaiden osalta. Nuorten tekemissä rikoksissa yleisen lainkuuliaisuuden katsottiin tulevan riittävästi otetuksi huomioon jo sillä, että ehdollista rangaistusta ei voitu tuomita yli 2 vuoden vankeusrangaistuksista.¹⁷⁵

Seuraavaksi tarkastelen oikeustapauksia, joissa alaikäisiä tekijöitä on tuomittu ehdolliseen rangaistukseen suhteellisen törkeistä teoista.

KKO 1991:185: A oli tuomittu alle 18-vuotiaana tekemästään tapon yrityksestä kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Rikoksesta ilmenevien ja syytetyn henkilöön liittyvien seikkojen perusteella katsottiin, ettei

¹⁷³ HE 245/1988

¹⁷⁴ LaVM n:o 9/1989, s. 2

¹⁷⁵ HE 245/1988, s. 7

rikoksen vakavuudesta ja siitä tuomitun rangaistuksen pituudesta huolimatta ollut ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuja painavia syitä rangaistuksen määräämiselle ehdottomaksi.

Tapauksessa A oli lyönyt B:tä puukolla siten, että B:lle oli aiheutunut hengenvaarallinen ja syvä vamma ylävatsaan. KKO katsoi, ettei EhdL:n 1§:n edellyttämiä painavia syitä ollut rangaistuksen tuomitsemiseksi ehdottomana, sillä A on saattanut käsittää tilanteen sellaiseksi, että hänen on puolustauduttava, A:ta ei aiemmin ole tuomittu rangaistukseen ja A on tapahtuman jälkeen työllistynyt ja hänen elämästään vastaisuudessa on tehty myönteisiä arvioita. Erimieltä ollut oikeusneuvos olisi tuominnut A:n ehdottomaan rangaistukseen, sillä olosuhteista ei käy ilmi, että B olisi käyttäytynyt A:ta kohtaan uhkaavasti eikä A:lla siten ollut mitään syytä käydä B:hen käsiksi. Teko itsessään on myös ollut niin törkeä ja ennalta arvaamaton, että painavat syyt vaativat rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana.¹⁷⁶ Tapauksen perusteluista ja erimieltä olleen oikeusneuvoksen kannasta voidaan päätellä, että näyttö siitä, mikä on ollut B:n osuus on jäänyt jossain määrin epäselväksi. Vaikka teko itsessään on ollut törkeä, voidaan Korkeimman oikeuden perusteluista saada sellainen päätelmä, että A:n työllistyminen ja myönteiset arvioit hänen tulevasta elämästään häivyttävät painavien syiden olemassa oloa, aivan kuten hallituksen esityksessä tarkoitettiin.¹⁷⁷

KKO 1994:22: A oli tuomittu alle 18-vuotiaana tekemästään ryöstöstä kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Rikoksesta ilmenevän tekijän syyllisyyden ja A:n henkilöön liittyvien seikkojen perusteella katsottiin, ettei rikoksen vakavuudesta ja siitä tuomitun rangaistuksen pituudesta huolimatta ollut ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuja painavia syitä rangaistuksen määräämiselle ehdottomaksi.

Tapauksessa A oli täysi-ikäisen B:n kanssa tunkeutunut C:n kotiin. A ja B olivat uhkailleet C:tä tappamisella ja pakottaneet C:n ja tämän kaksivuotiaan tyttären mukaansa

¹⁷⁶ KKO 1991:185

¹⁷⁷ vrt. tapaus KKO:1993:103, jossa tekijä tuomittiin täyttä ymmärrystä vailla olevana tapon yrityksestä 4,5 vuoden vankeusrangaistukseen

nostamaan automaatilta rahaa. B oli kuristanut C:tä käsilaukun hihnalla. A ja B olivat uhkailleet C:tä myös lapsen tappamisella. Lopulta A ja B jättivät C:n keskelle asumatonta ja pimeää metsäaluetta. C ja tytär olivat vajavaisesti pukeutuneita, kun otetaan huomioon ulkona ollut vain muutama lämpöaste. Hovioikeus katsoi, että yleinen lainkuuliaisuus tällaisessa tapauksessa edellytti ehdotonta tuomiota myös alaikäiselle A:lle. KKO muutti hovioikeuden tuomiota ja tuomitsi A:n ehdolliseen rangaistukseen, sillä A oli aloittanut uuden työsuhteen ja muutoinkin A:n menestymisestä vastaisessa elämässä oli esitetty myönteisiä arvioita.¹⁷⁸ Tapaus vahvisti, että mikäli rikoksenteijä oli alle 18-vuotias, erityiset syyt voivat menettää painoarvonsa tilanteessa, jossa rikoksenteijän tulevaisuudesta oli olemassa myönteisiä arvioita.

Yhteenvetona näistä oikeustapauksista voidaan todeta, että alle 18-vuotiasta oli käytännössä lähes mahdotonta tuomita ehdottomaan rangaistukseen enintään 2 vuoden vankeusrangaistuksesta. Jo pelkkä työpaikka ja myönteiset arvioit tulevasta elämästä vakuuttivat KKO:n. KKO:n oikeuskäytännössä alle 18-vuotiasta ei myöskään tuomittu ehdottomaan rangaistukseen kertaakaan EhdL:n 1§ 2 mom voimassaollessa, kun kyseessä oli enintään 2 vuoden vankeusrangaistus.¹⁷⁹

4.4.3 Aiempi rikollisuus – uusimisen vaikutus

EhdL:n 2§:n sanamuoto korosti uusimisen keskeistä merkitystä ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen rajanvedossa. Tämä näkyi siinä, että syytetty on tuomittava ehdottomaan rangaistukseen, mikäli hänelle oli edeltäneen kolmen vuoden kuluessa tuomittu vuotta pidempi vankeusrangaistus eikä ehdottoman käyttöön ollut *erityistä* syytä. Erityisenä syynä voitiin ottaa huomioon uuden rikoksen vähäisyys tai aikaisemmasta rikoksesta kulunut pitkä aika.¹⁸⁰

Arvioitaessa uusimisen merkitystä ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen rajanvedossa tuli huomioida uusimisankaroitumista koskevat perusteet ja periaatteet. Nämä tarkoittivat sitä, että mitä selkeämmin rikoksenteijästä havaitaan uusimisen johtuneen ilmeisestä

¹⁷⁸ KKO 1994:22

¹⁷⁹ Huom. KKO 1985-II-4, jossa alaikäinen tuomittiin ehdottomaan ennen lain muutosta

¹⁸⁰ Lappi-Seppälä 2000, s.181

piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan, sitä vahvemman perusteen se asetti ehdollista rangaistusta vastaan. Harkinnassa otettiin huomioon rikosten lukumäärä, niiden osoittama syyllisyys ja harkinta sekä uusimisoikeus.¹⁸¹ Seuraava oikeustapaus havainnollistaa uusimisen merkitystä rajanvedossa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä:

KKO:1993:72: Syytetty oli kuljettanut autoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus välittömästi ajon jälkeen oli ollut 2,31 promillea, ja väärää kaistaa ajamalla aiheuttanut vakavan vaaratilanteen. Hän oli vuotta aikaisemmin syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen, josta hänet oli tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja oheissakkoon. Ään.

KKO katsoi tapauksessa, että yleisen lainkuuliaisuuden ylläpito huomioiden A:n teon vakavuus ja vaarallisuus sekä se, että hän *toistamiseen* lyhyen ajan sisällä on syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen, edellytti tällaisessa tapauksessa rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Tätä arviointia ei KKO:n mukaan muuttanut se, että A oli hakeutunut hoitoon alkoholisminsa vuoksi ja se, että hän oli vaarassa menettää työpaikkansa.¹⁸² Tapaus oli myös selkeä viite rattijuopumusrikosten kohtelun tiukemmasta linjasta oikeuskäytännössä, sillä korkein oikeus ei antanut painoarvoa harkinnassaan sille, että A oli hakeutunut hoitoon sekä oli vaarassa menettää työpaikkansa. Nämä kriteerit erilaisessa rikoksessa olisivat hyvinkin voineet olla tarpeeksi painavia.

4.5 Ehdollisen menettäminen – täytäntöönpanon kriteerit

Kuten edellä on käynyt ilmi myös ehdollisen menettäminen vaikeutui EhdL:n myötä eli toisin sanoen täytäntöönpanon kriteerit lievenivät. EhdL:n myötä tuomioistuimen harkintavaltaa lisättiin huomattavasti ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa ja perusteet, jotka olisivat pakottaneet aina ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon,

¹⁸¹ Lappi-Seppälä 2000, s.181

¹⁸² KKO 1993:72

poistuivat lainsäädännöstä. Lykkäämisedun menettämisestä säädettiin EhdL:n 4§:ssä, jota myös lievennettiin sen voimassaoloaikana.

Alkuperäisen EhdL:n mukaan tuomioistuimen tuli panna täytäntöön ehdollinen rangaistus kokonaisuudessaan. Tämä johti siihen, että mikäli täytäntöön pantavia ehdollisia rangaistuksia oli useampia, saattoi lopputuloksena olla kohtuuttoman pitkä rangaistus. Siitä johtuen haluttiin tuomioistuimen harkintavaltaa lisätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoasioissa siten, että mahdollistettiin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano myös osittain. Täytäntöön panematta jäänyt osa jäi lain mukaisesti voimaan entisin koetusajoin.¹⁸³

Seuraavaksi käyn lävitse lykkäämisedun menettämisen kahdessa osassa EhdL:n voimassaolo aikana. Ensimmäisessä osassa esittelen ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon kriteerit siinä muodossa kuin se oli ennen vuoden 1991 muutosta ja toisessa osassa esittelen täytäntöönpanon kriteerit muutoksen jälkeen.

4.5.1 Täytäntöönpanokriteerit alkuperäisen EhdL:n mukaan

Alkuperäisen EhdL:n 4§:n mukaan tuomioistuimella oli siis mahdollisuus panna ehdollinen rangaistus täytäntöön siinä tapauksessa, että syytetty oli koetusaikana syyllistynyt rikokseen, josta hänet tuomittiin vankeusrangaistukseen. Tuomioistuimen tuli panna ehdollinen rangaistus täytäntöön, jos uudesta rikoksesta tuomittiin yli vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen. Harkintavaltaa siis sisältyi tilanteisiin, joissa uudesta rikoksesta tuomittiin ehdollista vankeutta korkeintaan kaksi vuotta tai ehdotonta vankeutta enintään vuosi.¹⁸⁴ Mikäli henkilö tuomitaan useammasta rikoksesta yhdistettyyn vankeusrangaistukseen ratkaisee yksikkörangaistusten pituus.¹⁸⁵

Täytäntöönpanon harkintavaltaa ohjaavista kriteereistä voitiin johtaa lain muodollisista edellytyksistä. Ensinnäkin uudesta rikoksesta tuomittavan rangaistuksen laatu, mikäli uudesta rikoksesta tuomittiin ehdoton vankeusrangaistus, johti tämän helpommin myös

¹⁸³ Kts. muutoksesta 4.3

¹⁸⁴ Lappi-Seppälä 1987, s. 560

¹⁸⁵ Halinen ym. 1981, s. 91-92

ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoon. Toiseksi otettiin huomioon uudesta rikoksesta tuomitun rangaistuksen määrä, mikäli uudesta rikoksesta tuomittiin rangaistus, joka lähenteli edellä mainittuja kahden vuoden ja yhden vuoden rajoja, voitiin aikaisempi ehdollisen rangaistuksen lykkäämisetu sitä herkemmin menettää. Kolmanneksi oli syytä huomioida koetusajan kuluminen. Mitä vähemmän koetusaikaa oli jäljellä, sitä raskaampia tuli olla perustelujen ehdollisen rangaistuksen täytäntöön panemiseksi. Neljäntenä harkintavaltaa ohjaavista kriteereistä käytettiin myös syytteen nostamisen ajankohtaa. Sen mukaisesti mitä lähempänä oltiin yhden vuoden määräajan kulumista loppuun, sitä painavimmat syyt tuli olla ehdollisen rangaistuksen täytäntöön panemiseksi.¹⁸⁶

4.5.2 Täytäntöönpanokriteerit v. 1991 muutoksen jälkeen

EhdL:n vuonna 1991 tehdyllä muutoksilla lisättiin tuomioistuimen harkintavaltaa, kuten edellä on käynyt ilmi. Tuomioistuimille annettiin mahdollisuus määrätä ehdollinen rangaistus myös osittain täytäntöön. Mikäli ehdollinen rangaistus pantiin täytäntöön joko kokonaan tai osaksi ja uusi rangaistus päätettiin määrätä ehdottomaksi tuli vankeusrangaistuksen tuomitsemisessa noudattaa RL 7 luvun säännöksiä, jotka koskivat yhteisen vankeusrangaistuksen tuomitsemista.¹⁸⁷ Seuraava oikeustapaus havainnollistaa hyvin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa tilanteessa, jossa ehdollinen rangaistus pannaan täytäntöön osittain ja miten tämä vaikuttaa rangaistuksen lievenemiseen. Tapaus myös omalta osaltaan ohjaa täytäntöönpanon harkintaa.

KKO:1996:40: Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittu oli koetusaikana syyllistynyt uusiin rikoksiin, joiden johdosta alemmat oikeudet olivat tuominneet hänet yhteiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen sekä määränneet ehdollisen rangaistuksen pantavaksi erikseen täytäntöön. Ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 4 §:n 2 momentin (700/91) mukaan niiden olisi kuitenkin tullut määrätä

¹⁸⁶ Lappi-Seppälä 1987, s.560

¹⁸⁷ Utriainen 1992, s.184

kaikista rikoksista yhteinen vankeusrangaistus noudattaen soveltuvin osin, mitä rikoslain 7 luvussa säädetään. Ään.

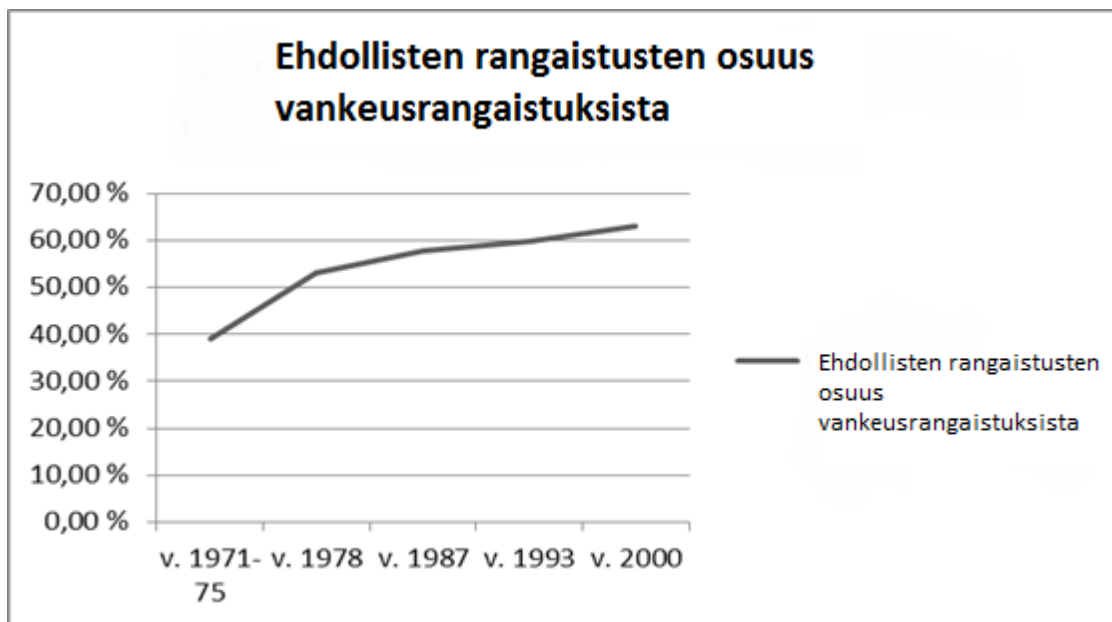
Tapauksessa A oli tuomittu yhteiseen 8 kk:n ehdolliseen rangaistukseen vuonna 1993. Tämän rangaistuksen koetusajana A oli syyllistynyt huumausainerikokseen. Helsingin hovioikeus tuomitsi A:n 3 kk:ksi vankeuteen huumausainerikoksesta sekä määräsi alemman oikeusasteen tavoin A:n aiemman ehdollisen rangaistuksen täytäntöön pantavaksi. KKO muutti hovioikeuden tuomiota siten, että se yhdisti A:lle tuomitun rangaistuksen RL:n 7 luvun mukaisesti ja katsoi, että aiempaa ehdollista rangaistusta ei tullut panna kokonaisuudessaan täytäntöön. Kuitenkin, koska A oli jatkanut rikollista toimintaansa ehdollisesta rangaistuksesta huolimatta, tuli ehdollinen rangaistus panna osittain täytäntöön. Lopputulemana KKO pani A:n aiemman ehdollisen rangaistuksen täytäntöön 4 kk:n osalta sekä yhdisti tämän rangaistuksen nyt käsiteltäviin huumausainerikoksiin ja tuomitsi A:n yhteiseen 5 kk:n rangaistukseen. Täytäntöönpanematta jäänyt osa ehdollisesta rangaistuksesta jäi voimaan entisin koetusajoin.¹⁸⁸

On huomioitava, että mikäli rangaistus olisi määrätty ennen muutosta, olisi ehdollinen rangaistus tullut panna kokonaisuudessaan täytäntöön ja se olisi vaikuttanut rangaistuksen ankaruuteen suoraan. Ehdollisen rangaistuksen lykkäämisedun menettäminen siis lieveni vuoden 1991 muutoksella selkeästi ja lisäsi tuomioistuimen harkintavaltaa. Oikeuskirjallisuudessa tätä muutosta oltiin ehditty vaatiakin jo aiemmin, jotta kokonaisseuraamukset eivät kohoaisi kohtuuttomiksi.¹⁸⁹

¹⁸⁸ KKO 1996:40

¹⁸⁹ Lappi-Seppälä 1987, s.561

4.6 Ehdollisen rangaistuksen käyttö EhdL:n voimassaoloaikana

Taulukko ehdollisen rangaistuksen käytöstä EhdL:n voimassaoloaikana.¹⁹⁰

Ehdollisen rangaistuksen käyttö EhdL:n säätämisen johdosta kasvoi nopeasti 1970-luvun lopulla. Ehdollisen rangaistuksen käytön nopean kasvun taustalla oli uudistuksen laajentama ehdollisen rangaistuksen käyttöala sekä monella tapaa lieventynyt kriminaalipolitiikka uusklassisen rikosoikeuden johdosta. Ehdollisen rangaistuksen käytön kasvun selittäväksi tekijäksi voidaan nähdä hoitoideologian kritiikistä alkanut vankilukukontrolli, jonka johdosta Suomen vankilukumäärä aleni 2000-luvulle tultaessa muiden Pohjoismaiden tasolle, kun se oli ollut vielä esimerkiksi 1950-luvulla 3-4 kertaa suurempi.

1970-luvulla vankiluvun vähentäminen oli suomalaisen kriminaalipolitiikan perustavoitteita ja sen seurauksena voidaan nähdä myös ehdollisen rangaistuksen käytön kasvu aina tähän päivään asti. Myös yhdyskuntapalvelun käyttöönoton 1990-luvulla voidaan katsoa kasvattaneen ehdollisen rangaistuksen osuutta suhteessa ehdottomiin vankeusrangaistuksiin.

¹⁹⁰ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikollisuustilanne 1975-1979, 1988, 2003.

5 EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN KEHITYS 2000-LUVULLA

5.1 Ehdollista rangaistusta koskevan säännösten siirtyminen Rikoslain yhteyteen

Ehdollinen rangaistus joutui suuren muutoksen kohteeksi heti 2000-luvulle tultaessa. Vuoden 1976 laki ehdollisesta rangaistuksesta kumottiin ja ehdollista rangaistusta koskevat säädökset siirrettiin rikoslakiin. Hallitus antoi tähän liittyvän esityksensä 3.marraskuuta 2000. Esityksen todettiin olevan osa vuoden 1889 rikoslain kokonaisuudistusta.¹⁹¹

Ehdollinen vankeus oli tarkoitus säilyttää seuraamusjärjestelmän merkittävänä osana, kun taas ehdollisesta sakkorangaistuksesta haluttiin luopua, kuten siitä oli halunnut laintarkastuskunta luopua jo vuoden 1976 lakia säädettäessä. Suurimpana muutoksena aiempaan ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamukseksi haluttiin lisätä yhdyskuntapalvelu. Yhdyskuntapalvelua asteikolla 20-90h ehdotettiin oheisseuraamukseksi yli vuoden mittaisiin ehdollisiin rangaistuksiin¹⁹², joka myös otettiin ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamukseksi uudistuksen jälkeen.¹⁹³

Keskeisenä tavoitteena ehdollisen rangaistuksen muutoksella haettiin avoseuraamusten käytön laajentamista, sillä niiden oli katsottu aiheuttavan sekä tuomituille että yhteiskunnalle vähemmän taloudellisia ja sosiaalisia kustannuksia ja kärsimyksiä kuin laitoksessa täytäntöön pantavien rangaistusten. Tavoitteena oli myös uudistaa ja selkeyttää vanhentuneet säännökset.¹⁹⁴

Rikoslainmuutos hyväksyttiin eduskunnassa hallituksen esityksen mukaisesti vain pienen kielellisen muutoksen jälkeen ja se tuli voimaan 1.9.2001. Keskeisimmät aineelliset muutokset ehdollista rangaistusta koskevaan lainsäädäntöön oli yhdyskuntapalvelun ottaminen oheisseuraamukseksi ja ehdollisesta sakosta luopuminen.¹⁹⁵ Merkittävänä muutoksena voidaan pitää myös ehdollisen rangaistuksen kriteerien muuttuminen ja tarkentuminen. Uuteen lakiin ei otettu enää epämääräistä yleiseen lainkuuliaisuuteen

¹⁹¹ HE 177/2000

¹⁹² HE 177/2000

¹⁹³ Matikkala 2010, s. 64

¹⁹⁴ HE 177/2000

¹⁹⁵ Alettiin puhua ehdollisesta vankeudesta ehdollisen rangaistuksen sijaan, koska ehdollisesta sakosta luovuttiin

vetoamista vaan tarkemmat kriteerit rikoksen vakavuudesta, tekijän aiemmasta rikollisuudesta ja tekijästä ilmenevästä syyllisyydestä. Näiden kriteerien lisäksi on otettava huomioon uuden lain mukaisesti tekijän ikä.¹⁹⁶ Myös erillinen säännös ehdollisen ja ehdottoman välisestä rajan vedosta otettiin lakiin.¹⁹⁷

Jo vuonna 2003 tehtiin muutos ehdollista vankeutta koskevaan lainsäädäntöön. Muutos oli osa suurempaa rikoslain uudistusta, joka kohdistui rikosoikeuden yleisiin oppeihin. Varsinaisesti ehdolliseen vankeuteen ei kohdistunut tämän muutoksen myötä aineellisia muutoksia. Rikoslain 2b luvun 1-2 §:t, jotka koskivat valintaa ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä ja ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia kumottiin ja vastaavat säännökset otettiin RL 6 luvun 9 ja 10 §:ksi.¹⁹⁸

5.2 Muutoksen taustat

Ehdolliseen rangaistukseen kohdistuneen vuoden 2001 muutoksen taustatekijöinä voidaan pitää yhdyskuntapalvelun tuloa osaksi kontrollijärjestelmää. Tavallaan työ yhdyskuntaseuraamusten laajentamiseksi kontrollijärjestelmässä oli jatkumoa uusklassisen rikosoikeuden 1960-luvun vankilakritiikille.¹⁹⁹ Kun yhdyskuntapalvelu ensin keksittiin, se voitiin ottaa myös ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi silloin, kun katsottiin ehdollisen vankeuden yksistään olevan riittämätön rangaistus yksistään.²⁰⁰

Edelleen avoseuraamusten käyttöä on haluttu laajentaa, sillä se on ollut yhteiskunnalle taloudellista vankilukujen pysyessä kurissa. On myös havaittu, että se aiheuttaa tuomitulle vähemmän sosiaalisia kärsimyksiä kuin laitoksissa täytäntöön pantavat rangaistukset. Taustalla on ollut myös halu uudistaa ja selkeyttää vanhentunut lainsäädäntö ja sillä tavoin yhdenmukaistaa ehdollisen rangaistuksen käyttöä Suomessa.²⁰¹ Vuoden 2001 muutoksen taustalla ei voida nähdä yhtä selkeästi jonkin suuren tausta ideologian vaikutusta, kuten EhdRangL:n ja EhdL:n taustoilla aiemmin havaitsimme.

¹⁹⁶ Ks. enemmän ehdollisen vankeuden edellytyksistä Frände 2012, s.345-347

¹⁹⁷ Ks. rajanvedosta KKO 2004:45 ja KKO 2003:134

¹⁹⁸ HE 44/2002 ja LaVM 28/2002

¹⁹⁹ Lappi-Seppälä 2013, s.28

²⁰⁰ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 113

²⁰¹ HE 177/2000

5.3 Rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä

Ehdollista rangaistusta koskevien säännöksiin rikoslakiin siirtämisen yhteydessä tarkennettiin ehdollisen rangaistuksen edellytyksiä. EhdL:n järjestelmässä keskiöissä oli yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen katsottiin liian epätarkaksi ja niinpä nykyisessä laissa rajanveto ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä tehdään tarkemmilla harkintakriteereillä. Nämä harkintakriteerit ovat teon vakavuus, tekijän syyllisyys ja uusiminen. Ehdollisen rangaistuksen käyttöalaa ei ollut tarkoitus muuttaa, vaan lähinnä tarkentaa oikeuskäytännön yhtenäistämiseksi.²⁰² Nykyinen säännös rangaistuslajin valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä kuuluu seuraavasti:

RL 6:9(13.6.2003/515): Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (ehdollinen vankeus), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

Ensimmäisenä harkinnanvaraisena edellytyksenä mainitaan siis rikoksen vakavuus. Yleisesti on katsottu, että mitä vakavampi rikos on, sitä todennäköisemmin teosta on tuomittava ehdoton rangaistus. Arvioitaessa rikoksen vakavuutta on erityinen huomio kiinnitettävä rikollisen teon aiheuttamaan vahinkoon, loukkaukseen tai vaaraan.²⁰³ Voidaan ajatella, että törkeä pahoinpitely on vakavampi kuin tavallinen pahoinpitely ja käden katkeaminen on vakavampi kuin yksittäinen ruhje.

²⁰² OLJ 5/2000 s.281

²⁰³ Matikkala 2010, s. 62

Toisena harkinnanvaraisena edellytyksenä laissa mainitaan ”rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys”. Tämä tarkoittaa sitä, että rikosoikeudellisesti merkityksellisen teon aiheuttaminen tahallaan on moitittavampaa kuin samaiseen tekoon tuottamuksellisesti syyllistyminen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita, että vähäinenkin rikos voidaan tuomita ehdottomana vankeusrangaistuksena, mikäli rikos on osoittanut tekijän asennoituneen rikoksen suorittamiseen tarkoituksellisesti.²⁰⁴

Kolmantena harkinnanvaraisena ehtona laissa mainitaan ”tekijän aikaisempi rikollisuus”. Tekijän menneisyyttä on pidetty oikeuskäytännössä merkittävänä kriteerinä. Sen mukaisesti ehdollista rangaistusta ei voida tuomita henkilölle, joka on suhteellisen vasta tuomittu ehdottomiin rangaistuksiin. Peilattaessa rikoksentekijän menneisyyttä tämän kaltaisessa tilanteessa, ei ole mitään syytä olettaa, että ehdolliseen rangaistukseen sisältyvä varoitus tällä kertaa vaikuttaisi rikoksentekijään uusia rikoksia estävällä tavalla.²⁰⁵ Lisäksi laissa lisäedellytyksenä mainitaan, että alle 18-vuotiaalle ei saa tuomita ehdotonta rangaistusta, mikäli painavat syyt eivät sitä vaadi. Tämä oli voimassa saman sisältöisenä myös EhdL:n voimassaoloaikana enkä sen vuoksi sitä uudelleen käy läpi.²⁰⁶

Käytännössä oikeuskäytäntö joutuu turvautumaan lajinvalinnassaan ehdottoman ja ehdollisen rangaistuksen välillä pro et contra –argumentointiin eli punnitsemaan seikkoja, jotka puhuvat ehdottoman rangaistuksen puolesta ja toisaalta taas, jotka puhuvat ehdollisen rangaistuksen puolesta.²⁰⁷ Seuraavien oikeustapausten avulla yritän selventää minkälaiset seikat puoltavat ehdollista rangaistusta ja toisaalta taas minkälaiset seikat johtavat rangaistuksen tuomitsemiseen ehdottomana.

I-SHO 23.10.2003 nro 1245: Tapauksessa käräjäoikeus oli tuominnut A:n raiskauksesta kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. A oli raiskannut ravintolassa tapaamansa B:n yhteisellä kotimatalla. I-SHO tuomitsi A:lle yhden vuoden ja kahdeksan kuukauden ehdollisen vankeuden ohella 70 tuntia yhdyskuntapalvelua. Ratkaisu on lainvoimainen.

²⁰⁴ Frände 2012, s.345

²⁰⁵ Frände 2012, s. 345

²⁰⁶ kts. 4.4.2

²⁰⁷ Tapani – Tolvanen 2011, s.139-140

Hovioikeus turvautui edellä mainittuun pro et contra –argumentointiin perustellessaan rangaistuksen määräämistä ehdollisena. Päätöksen perusteluiden mukaan ehdottoman rangaistuksen puolesta puhui teon vakavuus. Ehdollisen rangaistuksen puolesta puhui taas se, ettei rikosentekijällä ollut rikollista menneisyyttä, hän joutui korvaamaan taloudellinen tilanne huomioiden melko mittavat vahingonkorvaukset, A:n perheeseen kuului puoliso ja kolme alaikäistä lasta ja A olisi ehdottoman rangaistuksen johdosta menettänyt työpaikkansa. Edellä mainittuja eri suuntaisia seikkoja punniten hovioikeus kallistui harkinnassaan siihen, että A:n syyksi luetun rikoksen vakavuudesta ja siitä ilmenevästä A:n syyllisyydestä huolimatta ehdollisen rangaistuksen puolesta puhuvat seikat ovat painavampia kuin sitä vastaan puhuvat seikat.²⁰⁸ Tapauksesta käy ilmi, että koska rangaistuksen pituus on ollut lähellä kahden vuoden ylärajaa, tarvitaan erityisiä edellytyksiä ehdollisen rangaistuksen tueksi. Tapauksessa tällaisina on pidetty vahingonkorvauksia(7.365e) ja vakituisen työn menettämistä.²⁰⁹

KKO 2010:18: A oli syyllistynyt yli sataan pääosin polkupyöriin kohdistuneisiin varkauksiin sekä yhdeksään liikennetuhotyön yritykseen ja eräisiin muihin rikoksiin. Kysymys siitä, mikä merkitys A:n kehitysvammalla oli rangaistuksen määräämisessä. (Ään.)

KKO turvautui edellä mainitussa tapauksessa pro et contra –argumentointiin. Ehdollisen rangaistuksen puolesta KKO:n mukaan puhuivat A:n ensikertalaisuus, ikä, kehitysvamman takia vähentynyt syyllisyys ja oletus ehdottoman vankeusrangaistuksen haitallisuudesta A:n kehitykselle ja sosiaaliselle selviytymiselle. Ehdotonta rangaistusta puolsivat rikosten suuri määrä ja liikennetuhotöiden yritysten lähtökohtainen vakavuus ja vaarallisuus. KKO tuomitsi A:n 1 vuoden ja 5 kk:n ehdolliseen rangaistukseen.²¹⁰

KKO:2011:93: A oli korvannut ennen esitutkinnan aloittamista Verohallinnolle huomattavan määrän siitä määräämättä jääneestä verosta, jonka osalta A:n syyksi oli luettu törkeä veropetos. A:n katsottiin poistaneen

²⁰⁸ I-SHO 23.10.2003, nro 1245

²⁰⁹ Kohonen 2004, s. 339

²¹⁰ KKO 2010:18 ja Tapani – Tolvanen 2011, s.140-141)

rikoksensa vaikutuksia, ja rangaistuksen mittaamisessa sovellettiin rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta. (Ään.)

Tapauksessa A oli antanut syytekohtassa 1 yhtiön vastuuhenkilönä veroviranomaisille vääriä tietoja, minkä johdosta yhtiö oli välttänyt veroja yhteensä 126 615,36 euroa. Syytekohtassa 2 A oli salannut henkilökohtaisessa verotuksessaan omalle pankkitililleen ohjaamiaan yhtiön myyntituloja ja siten välttänyt veroja 71 878,06 euroa. Ennen oikeudenkäyntiä yhtiö ja A olivat vähentäneet verovelkojaan. Ehdollisen rangaistuksen puolesta tapauksessa puhui se, ettei A:ta oltu aikaisemmin rikoksista rekisteröity, A vetosi myös itse työpaikan menettämiseen ja aikuisen tyttärensä tarvitsemaan hoitoon ja tukeen. Ehdottoman rangaistuksen puolesta puhuivat ne, että rikokset olivat vakavia ja ne olivat tapahtuneet huomattavan pitkän ajanjakson aikana. Myös tuomittavan rangaistuksen pituus puolsi ehdotonta rangaistusta. KKO kallistui asiassa ehdottoman vankeusrangaistuksen kannalle. Erimieltä oleva oikeusneuvos olisi määrännyt tuomion ehdollisena antaen arvoa sille, että vaikka rikokset olivatkin suhteellisen vakavia, talousrikoksissa on perusteltua antaa myös lajivalinnassa erityistä merkitystä verovelkojen korvaamiselle ja menettelyn tunnustamiselle.²¹¹

Yhteenvetona edellä käsitellyistä oikeustapauksista voi todeta, että ehdollisen rangaistuksen puolesta puhuvia tekijöitä ovat seksuaalirikoksessa esimerkiksi työpaikan menettämisen uhka ja melko mittavat vahingonkorvaukset. Talousrikoksen taas ollessa kysymyksessä arvoa ei annettu työpaikan menettämislle eikä todella mittaville verovelkoille, vaikka niiden lyhentäminen oli aloitettu ennen oikeudenkäynnin alkua. Muita puoltavia tekijöitä ehdolliselle rangaistukselle olivat edellä ensikertalaisuus, ikä ja vammaisuuden syystä vähentynyt syyllisyys. Ehdottoman rangaistuksen puolesta puhuvia tekijöitä oikeuskäytännön mukaan olivat taas teon vakavuus(raiskaus), rikosten suuri määrä, niiden vakavuus ja vaarallisuus(liikennetuho) sekä rikoksella aiheutettu taloudellinen vahinko ja rikollisen teon tekeminen huomattavan pitkän ajan kuluessa(veropetos).

²¹¹ KKO 2011:93

5.4 Ehdollisen menettäminen - täytäntöönpanokriteerit

Ehdollisen rangaistuksen menettämisestä eli ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään voimassaolevan lainsäädännön mukaisesti RL 2b luvun 5§:ssä. Sen mukaisesti tuomioistuin voi määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöön pantavaksi, mikäli tuomittu koeaikana tekee rikokseen, josta hänet on tuomittava ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä.

Tällöin täytäntöön pantavasta ehdollisesta rangaistuksesta ja ehdottomasta rangaistuksesta säädetään RL:n 7 luvun mukaan yhteinen vankeusrangaistus. Tuomioistuin voi määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöön vain osittain.(RL 2b:5) Lainsäädännön sisältö on sama kuin EhdL:ssa, sen voimassaoloajan loppupuolella.

Tuomioistuimella on nykyisellään paljon harkintavaltaa sen suhteen laittaako se ehdollista rangaistusta täytäntöön vai ei. Tuomioistuin voi päätyä tulokseen, jossa se koeaikana tehdyn rikoksen johdosta tuomitsee uuden ehdollisen rangaistuksen. Tuomioistuin voi myös jättää ehdollisen rangaistuksen kokonaan täytäntöön panematta. Mikäli se katsoo, että ehdollinen rangaistus on täytäntöön pantava, tulee edellä ja RL 2b:5:ssä mainittujen edellytysten täytyä.²¹² Ehdollisen täytäntöönpanon kriteerit eivät muuttuneet vuoden 2001 Rikoslain uudistuksessa, joten kohdassa 4.4.2 mainittu oikeustapa soveltuu nykyiseen järjestelmäänkin. Käytännössä ehdollinen rangaistus menetetään kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun henkilölle tuomitaan ensimmäinen ehdoton rangaistus.

Nuutilan mukaan ehdollisen rangaistuksen muodostuminen uuden ehdollisen rangaistuksen esteeksi riippuu rikoksesta. Seksuaalirikoksissa jo yksi ehdollinen rangaistus oli esteenä uudelle ehdolliselle rangaistukselle 84,9% hypoteettista tapauksista, kun taas esimerkiksi omaisuusrikosten osalta vastaava luku oli 20,2%. Jokaisen rikoslajin osalta 4 ehdollista rangaistusta oli tutkimuksen mukaan ehdoton takaraja, jolloin uutta ehdollista rangaistusta ei enää tuomittu. Tutkimus oli suoritettu kyselynä yli sadalle tuomarille.²¹³ Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että ehdollista rangaistusta 2000-luvulla käytetään tyypillisesti, myös uusimistapauksissa, omaisuus-, rattijuopumus- ja huumausainerikoksissa.

²¹² Frände 2012 s. 347

²¹³ kts. lisää Nuutila 2005, s.251

5.5 Ehdollisen rangaistuksen käyttö

Taulukko ehdollisen rangaistuksen käytöstä 2000-luvulla.²¹⁴

Ehdollisen rangaistuksen käyttö on verrattuna ehdottomaan rangaistukseen noussut tasaisesti koko 2000-luvun ajan. Rangaistuksen täytäntöönpanokustannukset vaihtelevat suuresti seuraamuksesta riippuen. Suljetussa laitoksessa täytäntöön pantu seuraamus on kasvattanut hintaansa koko 2010-luvun. Vuonna 2012 ehdottoman rangaistuksen täytäntöönpano suljetussa laitoksessa oli vankia kohden 210,8 euroa/päivä.²¹⁵ Vuodesta 2005 vankimäärä on ollut laskussa suljetuissa laitoksissa.²¹⁶

Ehdollisen rangaistuksen käytön kasvua verrattuna ehdottomaan rangaistukseen selittää yhdyskuntapalvelun käytön yleistyminen. Ehdottomien vankeusrangaistusten määrä on laskenut yhdyskuntapalvelun tarjotessa vaihtoehdon tietyn mittaisille ehdottomille vankeusrangaistuksille. Tämän voidaan olettaa vaikuttaneen myös

²¹⁴ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikollisuustilanne 2009, 2012

²¹⁵ Rikosseuraamuslaitos 2013, s. 6

²¹⁶ Rikosseuraamuslaitos 2013, s. 18

vankimäärän laskuun ja sitä kautta selittää ehdollisen rangaistuksen käytön kasvua verrattuna ehdottomaan rangaistukseen.

Myös ehdollisen rangaistuksen uudistuksen taustalla ollut tavoite laajentaa avoseuraamusten käyttöä selittänee ehdollisen rangaistuksen käytön kasvua, sillä niillä pyrittiin myös vähentämään yhteiskunnalle aiheutuvia taloudellisia kustannuksia. Kuten edellä mainitsin vankilapäivän hinta kohti vankia on noussut koko 2010-luvun samanaikaisesti kuin Suomen valtion taloustilanne on heikentynyt. Niinpä myös Suomeen vuonna 2008 iskenyt lama voi olla yksi syy, minkä takia ehdollisen rangaistuksen käyttö on entisestään jatkanut kasvuaan.

5.6 Ehdollinen rangaistus muissa Pohjoismaissa 2000-luvulla

5.6.1 Ruotsi

Suomen ehdolliselle rangaistukselle on Ruotsin lainsäädännössä kaksi vastinetta. Ne ovat ehdollinen tuomio(Brottsbalken 27 luku) ja suojevaluvalvonta(Brottsbalken 28 luku). Ruotsissa ehdollinen tuomio voidaan antaa rikoksesta, josta katsotaan sakkorangaistuksen olevan liian lievä rangaistus. Oheisseuraamuksena ruotsalaiselle ehdolliselle tuomiolle voidaan määrätä sakkoa tai yhdyskuntapalvelua, kuten Suomessakin. Valvontaan määrääminen ei ole mahdollista. (Brottsbalken 700/1962)²¹⁷

Ruotsin järjestelmässä ehdollinen tuomio toteutetaan siten, että seuraamuksen määrääminen rikoksesta lykätään kahdeksi vuodeksi. Tänä koeaikana tuomitun tulee elää nuhteettomasti sekä pyrittävä kykyjensä mukaan huolehtimaan toimeentulostaan. Tuomittu on voitu myös velvoittaa korvaamaan rikoksella aiheutettu vahinko osaksi tai kokonaan koeajan aikana rahalla tai työllä. Mikäli tuomittu rikkoo ehdollisen tuomion ehtoja voi tuomioistuimien antaa varoituksen, määrätä uuden erityisehdon tai muuttaa voimassa olevia ehtoja. Ehdollinen tuomio voidaan myös muuttaa muuksi seuraamukseksi, kuten lyhyemmäksi vankeusrangaistukseksi.²¹⁸

²¹⁷ ks. myös HE 177/2000

²¹⁸ ks. HE 177/2000

Suojeluvalvonta tulee kysymykseen monesti tilanteessa, jossa tuomioistuin harkitsee ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa. Suojeluvalvonnan edellytyksenä on, että rikos ei ole sakolla sovitettava. Suojeluvalvonta on astetta ankarampi seuraamus kuin ehdollinen tuomio ja sitä käytetään, kun rikoksenteikijän uusimisriski on suurempi kuin ehdollisen tuomion käytössä ja rikoksenteikijän on suojeluvalvontaan liittyvän tuen ja avun tarpeessa. Suojeluvalvonta kestää kolme vuotta ja siihen voidaan sisällyttää erilaisia oheisseuraamuksia, kuten sakkoa, vuoden pituista valvontaa, vankeutta lyhyeksi ajaksi tai mikäli rikoksenteikijä suostuu, yhdyskuntapalvelua. Vankeuden ja suojeluvalvonnan yhdistelmään ei voida lisätä samalla esimerkiksi sakkoa tai yhdyskuntapalvelua. Koeajan ehdot ovat yhtenevät ehdollisen tuomion kanssa, mutta ehdollisesta tuomiosta poiketen suojeluvalvontaan voidaan sisällyttää myös sopimushoitoa esimerkiksi vieroitushoidon merkeissä.²¹⁹

Ruotsalainen rangaistusjärjestelmäkomitea(SOU 1995:91) on ehdottanut muutoksia seuraamusjärjestelmään. Muutokset poistaisivat ehdollisen tuomion ja suojeluvalvonnan, jotka korvattaisiin koeaika-rangaistuksella ja valvontarangaistuksella. Rangaistusten sisältöön ei ehdotettu suuria muutoksia. Toistaiseksi komitean ehdotuksia ei ole toteutettu vaan ehdollinen tuomio(BB27:1) ja suojeluvalvonta(BB 28:1) ovat Ruotsin rikoslain mukaisia seuraamuksia. (Brottsbalken 700/1962)²²⁰

5.6.2 Norja

Norjassa on toteutettu pitkään rikoslain laaja-alaista uudistusta. Laki on jo hyväksytty, mutta se ei ole tullut vielä voimaan. Tämän tutkielman esitys perustuu voimassa olevaan lakiin. Norjalainen ehdollinen vankeus on rangaistuksen täytäntöönpanon tai sen määräämisen lykkäämistä koeajaksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ylärajaa ei ole lainsäädännössä säädetty ollenkaan, mutta Norjan oikeusministeriön mukaan ehdollista vankeutta yli 2 vuoden tuomioissa käytetään harvoin.²²¹

²¹⁹ OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s.25

²²⁰ ks. myös HE 177/2000

²²¹ OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 28

Norjassa on käytössä ns. yhdistelmärangaistus, joka sisältää sekä ehdollista että ehdotonta vankeutta. Yleensä siihen kuitenkin vaaditaan kaksi erillistä rikosta, josta toinen voidaan suorittaa ehdollisena ja toinen ehdottomana. Norjan ehdollisen tuomion koeaika on yleisesti kaksi vuotta, mutta tuomioistuim voi erityisistä syistä pidentää sitä aika viiteen vuoteen saakka. Ehdolliseen tuomioon voidaan Norjassa liittää erilaisia ehtoja, esim. tuomitun olinpaikasta, työstä, koulutuksesta tai yhteydenpidosta tiettyihin ihmisiin sekä päihteettömyydestä. Tuomioistuim voi koeajan aikana muuttaa määräämiänsä ehtoja ja se voi pidentää koeaikaa yhteensä viiteen vuoteen tarvittaessa. Ehtojen rikkomisen johdosta tuomioistuim voi panna rangaistuksen täytäntöön kokonaan tai osittain taikka asettaa uudet ehdot ja uuden koeajan.²²²

5.6.3 Tanska

Tanskan rikoslain 7 luku määrittää vankeusrangaistuksen tuomitsemista ehdollisena. Sen mukaan tuomioistuim voi lykätä rangaistuksen täytäntöönpanon tai rangaistuksen määräämistä koeajaksi. Tanskan rikoslain mukaan koeaika on yleensä maksimissaan kolme vuotta, tosin poikkeuksellisissa olosuhteissa koeajan pituus voi jopa olla viisi vuotta. Tanskassa tuomio voi olla osittain ehdollinen ja osittain ehdoton eli käytössä on ns. yhdistelmärangaistus.²²³

Ehdollisen tuomion perusedellytys Tanskassa on rikokseton elämä koeaikana(56§). Norjan tapaan myös tanskalainen tuomioistuim voi määrätä ehdollisen rangaistuksen yhteyteen erilaisia erityisiä ehtoja. Tanskan rikoslain 57§:n mukaan ne voivat olla erityisiä määräyksiä koulutus-, työ- tai asuinpaikasta. Myös tiettyjen ihmisten tapaamiseen voidaan asettaa rajoituksia. Pidättäytyminen päihteistä tai vieroitushoittoon määrääminen voivat olla myös Tanskassa ehdollisen rangaistuksen ehtoja.²²⁴

Mikäli rikoksentekijä rikkoo hänelle määrättyjä ehtoja koeaikana, voi tanskalainen tuomioistuim rikoslain 60§:n mukaisesti antaa varoituksen, muuttaa ehtoja ja pidentää koeaikaa sekä koventaa tai lieventää seuraamusta. Mikäli rikoksentekijä syyllistyy

²²² OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 28

²²³ HE177/2000 ja OM:n työryhmän mietintö 20/2013

²²⁴ OM:n työryhmän mietintö 20/2013 s.30-31

koeaikana uuteen rikokseen voi tuomioistuimien tuomita yhteisen ehdottoman tuomion tai muun seuraamuksen. Yhteinen ehdoton tuomio on kuitenkin pääsääntö, josta on mahdollista poiketa.²²⁵

²²⁵ HE 177/2000

6 YHTEENVETO JA TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT

6.1 Ehdollisen rangaistuksen kehitysvaiheet

6.1.1 Kehitysvaihe 1900-luvulta 1970-luvulle

Ehdollinen rangaistus kehittyi Suomessa alun pitäen korostaen erityisestäviä ehtoja. Suuri tekijä ensimmäisen ehdollisen rangaistuksemme taustalla oli ns. sosiologinen koulu, kuten olemme saaneet havaita. Oman leimansa kehitykselle 1910-luvun lopulla antoi maassamme käyty kansalaissota, joka vauhditti ehdollisen rangaistuksen käyttöönottoa Suomessa.

Ehdollinen rangaistus oli varsin suppea ensimmäisinä vuosikymmeninä ja itseasiassa sen käyttöä jopa supistettiin ensimmäisessä uudistuksessa vuonna 1932. Myöhemmin kuitenkin voidaan havaita, että ehdollisen rangaistuksen käyttöala alkoi pikkuhiljaa laajeta jo ennen uusklassisen rikosoikeuden tuomia lievennyksiä. Etenkin vuoden 1948 muutoksessa mahdollistettiin ehdollisen rangaistuksen yhä laajempaa käyttöä, sillä ns. nuhteettomuusaika puolitettiin. Tämä näkyi myös vankiluvun laskussa, vaikka se pysyi yhä varsin korkeana.²²⁶

6.1.2 Kehitysvaihe 1970-luvulta nykypäivään

Uusklassinen rikosoikeus ja sen pakkohoitokritiikki mullisti omalla tavallaan suomalaisen ehdollisen rangaistuksen. Kuten huomasimme, 1960-luvulla herättiin siihen todellisuuteen, ettei kriminaalipolitiikan välineillä rikoksentekijää paremmaksi saada. Lyhykäisyydessään kärjistettynä todettiin sosiaalipolitiikan olevan parasta kriminaalipolitiikkaa. Tämän johdosta ehdolliseen rangaistukseen kohdistui suuria muutoksia ja sen käyttöalaa laajennettiin merkittävästi vuoden 1976 uudistuksessa. Uusklassinen rikosoikeus lievensi kaikin puolin rangaistusjärjestelmää ja sillä oli vaikutuksensa myös ehdollisen rangaistuksen käyttöedellytysten lievittäjänä. Erityisen

²²⁶ Lappi-Seppälä 2013, s.24

merkittävä muutos oli kuitenkin erityisestävien käyttöedellytysten muuttaminen yleisestäviksi. Tästä alkoi myös Suomen vankiluvun tasainen väheneminen ja Suomi saavuttikin muiden Pohjoismaiden tason 1990-luvulle tultaessa.²²⁷

2000-luvulle tultaessa ehdollisen rangaistuksen, kuten muiden avoseuraamusten, käyttöä on pyritty entisestään laajentamaan. Vuonna 2001 mahdollistettiin yhdyskuntapalvelun määrääminen ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamukseksi. Merkittävä kehitys oli myös lainsäädännön sanamuodon tarkentuminen ehdollisen rangaistuksen käyttökriteerien määrittelyssä. Pikkuhiljaa olemme tulleet tilanteeseen, josta syystä tätäkin tutkielmaa tehdään. Rangaistusjärjestelmä on lieventynyt, avoseuraamusten käyttö kasvanut ja ihmisten mieliin on hiipinyt ehdolliseen rangaistukseen kohdistunutta kritiikkiä.

Kritiikki tosin monesti, etenkin maallikoilla, johtuu tietämättömyydestä koskien yleistilannetta ja yksittäisten tapausten näkyvästä uutisoinnista. Tavalliset ihmiset eivät monestikaan tunne tapauksien taustoja vaan ovat lehtitietojen varassa. Tavallisen ihmisen käsitys rangaistustasosta on lähentynyt tuomioistuimien linjaa, mitä enemmän tietoja he ovat saaneet itse tapauksesta.²²⁸ Itsekään en voinut kuvitella ennen tämän tutkielman tekoa, että kuinka merkittävä vaikutus ehdollisella rangaistuksella varoituksena on. Ensimmäisellä varoituksella selvisi 4/5 ja valtaosalle muista riitti toinen varoitus.²²⁹

6.2 Yhteenveto ehdollisen rangaistuksen edellytysten ja täytäntöönpanon muuttumisesta

6.2.1 Edellytysten muuttuminen

EhdRangL:n mukaan rajanvedossa ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä paino oli tekijän tulevan sopeutumisen mahdollisuuksissa. Perusajatuksena rajanvedossa oli, että mikäli rikosentekijän sosiaalisen selviytymisen mahdollisuudet olivat hyvät ilman, että rangaistus pantiin täytäntöön, oli mahdollista käyttää ehdollista rangaistusta

²²⁷ Lappi-Seppälä 2013, s.24

²²⁸ Sutela – Paasonen 2012, s.7

²²⁹ ks. Lappi-Seppälä 1999, s. 23

ehdottoman sijaan. Esteen ehdottomalle rangaistukselle muodosti, mikäli syytetty oli tuomittu edeltävän 5 vuoden²³⁰ aikana kuritushuoneeseen tai vankeuteen yli kuudeksi kuukaudeksi. Toiseksi huomioitiin ojentuuko rikoksentekijä ilman, että vankeusrangaistus määrätään ehdottomana. Tuomioistuimen harkintavalta ehdottoman ja ehdollisen rangaistuksen rajanvedossa rajoittui siihen kumpi on todennäköisempää rikoksen uusiminen vai tuomitun ojentuminen. Käytännössä harkinnanvaraisia edellytyksiä olivat työnteon säännöllisyys, elatusvelvollisuuden täyttäminen, vahingonkorvauksien maksaminen ja tekijän luonteen arvioiminen muun muassa ottamalla huomioon rikoksentekijän käytös teon jälkeen. Mahdollista oli huomioida myös yhteiskuntaan sopeuttavat toimet ja tekijän ikä.²³¹

EhdL:n voimaantuleminen vuonna 1976 muutti aika tavalla ehdollisen rangaistuksen järjestelmää. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen oli EhdL:n mukaisen ehdollisen rangaistuksen keskiössä. Enintään 2 vuoden vankeusrangaistus voitiin tuomita ehdollisena, ellei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen edellyttänyt rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Käsite yleisestä lainkuuliaisuudesta korvasi EhdRangL:n mukaiset rikoksentekijän henkilöön kohdistuneet edellytykset ehdolliselle rangaistukselle. Yleinen lainkuuliaisuus edellytti ehdotonta rangaistusta esimerkiksi seksuaalirikoksissa sellaisissa olosuhteissa, joissa olosuhteissa kävi ilmi tekojen olleen erityisen törkeitä tai kohdistuessa henkilöön tämän henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi. Kuten seksuaalirikoksessa asianomistajalle aiheutettu luultu hengenvaaran uhka, törkeässä rattijuopumuksessa vakavan vaaran aiheuttaminen isommalle joukolle ihmisiä, petostapauksessa tekojen määrä ja vahinkojen suuruus ja vaaran aiheuttamistapauksessa kohdistuminen rasistisesti turvapaikanhakijaan. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen käänsi oikeuskäytännön kohti tekorikosoikeutta.

2000-luvun alun uudistuksessa ehdollista rangaistusta koskevat säännökset siirrettiin rikoslain yhteyteen. Ehdollisen rangaistuksen edellytyksiä muutettiin tarkentamalla niiden sanamuotoa ja samalla luovuttiin yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen – edellytyksestä lainsäädännöstä. Ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välisen rajanvedon harkintakriteereiksi kirjattiin teon vakavuus, tekijän syyllisyys ja uusiminen. 2000-luvulla ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä oikeuskäytännössä on turvauduttu pro et contra –argumentointiin. Ehdollisen rangaistuksen puolesta puhuvia tekijöitä tässä punninnassa oikeuskäytännön mukaan ovat seksuaalirikoksessa

²³⁰ Määräaika oli 10 vuotta vuoteen 1948 asti

²³¹ Kts. 3.3

esimerkiksi työpaikan menettämisen uhka ja melko mittavat vahingonkorvaukset. Talousrikoksen taas ollessa kysymyksessä arvoa ei annettu työpaikan menettämislle eikä todella mittaville veroveljoille, vaikka niiden lyhentäminen oli aloitettu ennen oikeudenkäynnin alkua. Muita puoltavia tekijöitä ehdolliselle rangaistukselle olivat edellä mainitut ensikertalaisuus, ikä ja vammaisuuden syystä vähentynyt syyllisyys. Ehdottoman rangaistuksen puolesta puhuvia tekijöitä oikeuskäytännön mukaan olivat taas teon vakavuus(raiskaus), rikosten suuri määrä, niiden vakavuus ja vaarallisuus(liikennetuho) sekä rikoksella aiheutettu taloudellinen vahinko ja rikollisen teon tekeminen huomattavan pitkän ajan kuluessa(veropetos).²³²

Ehdollisen rangaistuksen edellytysten muuttumisessa aikana, jolloin ehdollinen rangaistus on ollut Suomen oikeusjärjestelmässä rangaistuslajina, voidaan selkeimmin huomata sosiologisen rikosoikeuskoulun ja uusklassisen rikosoikeuden vaikutukset. Seuraavassa käyn lyhyesti läpi tämän tutkielman päätelmät edellä mainittujen suuntautumisten vaikutuksesta juuri ehdollisen rangaistuksen edellytyksien kehityksessä.

Sosiologinen koulu korosti aikanaan rikosentekijän erityispreventiivistä kohtaamista, jossa rangaistukseen sisältyi sekä varoitus että parannuksen mahdollisuus. Ehdollisen rangaistuksen edellytyksiin EhdRangL:n aikana vaikutti erityisesti sosiologisen koulukunnan tavoitteena ollut pyrkimys vaikuttaa rikosentekijän tulevaan käyttäytymiseen rangaistusuhalla ja tämän vuoksi EhdRangL:n edellytykset olivat vahvasti erityisestäviä.²³³

Uusklassinen rikosoikeus muutti ehdollisen rangaistuksen edellytykset juuria myöten. Voidaan sanoa, että uusklassinen rikosoikeus on toistaiseksi ollut ensimmäinen ja viimeinen ehdollista rangaistusta merkittävästi muuttanut suuntaus. Uusklassinen rikosoikeus käytännössä oli vastinpari sosiologiselle koululle. Siinä missä sosiologinen koulu painotti erityisestäviä edellytyksiä rangaistusjärjestelmässä, uusklassinen rikosoikeus painotti yleisestävyyttä. Niinpä uusklassisen rikosoikeuden johdosta suomalaisen ehdollisen rangaistuksen keskiöön tuli yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen ja erityispreventiiviset keinot jätettiin rangaistuksen täytäntöönpanovaiheeseen.²³⁴

²³² Kts. 4.3

²³³ Kts. sosiologisesta koulusta 2.2.1

²³⁴ Kts. uusklassisesta rikosoikeudesta 4.2

6.2.2 Täytäntöönpanokriteerien muuttuminen

Ehdollisen rangaistuksen saattoi menettää EhdRangL:n mukaan kolmella eri kriteerillä. Nämä olivat uusi rikos, pahatapainen elämä ja vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönti. Tuomioistuimen tuli ilman harkintavaltaa panna täytäntöön ehdollinen rangaistus, mikäli tuomittu syyllistyi ennen koetusajan päättymistä rikokseen, josta hänet tuomittiin kuritushuoneeseen tai kolmeksi kuukaudeksi tai sitä pidemmäksi ajaksi vankeuteen.

Harkintavaltaa tuomioistuimella täytäntöönpanossa uuden rikoksen johdosta oli ainoastaan tilanteissa, mikäli rikokset olivat lievempiä kuin edellä mainittu tai rikos ei ollut tahallinen. Tuomioistuimella oli mahdollisuus panna ehdollinen rangaistus täytäntöön myös rikoksentekijän pahatapaisen elämän johdosta. Tällaiseksi laskettiin muun muassa juoppous ja epäsiiveä elämä. Harkintansa mukaan tuomioistuimella oli mahdollisuus panna täytäntöön ehdollinen rangaistus myös vahingonkorvausvelvollisuuden laiminlyönnin johdosta.²³⁵ Ehdollisen rangaistuksen menettäminen EhdRangL:n järjestelmän mukaan saattoi siis tapahtua usealla eri syyllä.

EhdL:n myötä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano vaikeutui. Tuomioistuimen harkintavaltaa lisättiin huomattavasti ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa ja perusteet, jotka olisivat pakottaneet aina ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon, poistuivat vähitellen lainsäädännöstä. EhdL:a myös lievennettiin sen voimassaoloaikana tältä osin. Alkuperäinen ehdollinen rangaistus oli laitettava täytäntöön kokonaisuudessaan ja myöhemmin ehdollinen rangaistus voitiin panna täytäntöön myös tietyltä osaltaan. Alkuperäisen lain mukaan harkintavaltaa sisältyi tilanteisiin, joissa uudesta rikoksesta tuomittiin ehdollista vankeutta korkeintaan kaksi vuotta tai ehdotonta vankeutta enintään vuosi.

Vuoden 1991 muutoksen jälkeen tuomioistuimen ei ollut enää pakko panna ehdollista rangaistusta täytäntöön vaan edellytykset muuttuivat harkinnanvaraisiksi. Tämä myös osaltaan luultavasti vähensi ehdollisten rangaistusten täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanon vähentyminen on myös ollut yksi syy, jonka vuoksi ehdollista rangaistusta on moitittu. Varoitus, joka ei tepsii, mutta siitä ei siltikään rangaista.

²³⁵ Kts. 3.4

Ehdollisen rangaistuksen säännösten siirtyminen rikoslain yhteyteen ei muuttanut täytäntöönpanokriteereitä. Tarkasteltaessa täytäntöönpanon kriteereiden kehitystä vuodesta 1918 tähän päivään asti, voidaan havaita niiden selkeä lieventyminen etenkin 1990-luvulla. Tämä voi olla myös yksi selitys ehdollisen rangaistuksen kohtaamalle kritiikille siitä, että ehdollinen rangaistus on käytännössä vapautus.

6.3 Pohjoismainen vertailu

Vertailtaessa Suomen ehdollisen rangaistuksen kehitystä muiden Pohjoismaiden vastaavaan huomataan monia yhtäläisyyksiä, tosin monesti Suomi on tullut hyvän matkaa jälkijunassa. Selkeimpänä erona Suomen järjestelmän kehityksessä verrattuna muihin maihin on se, että Suomi ei oikein missään vaiheessa ole omaksunut amerikkalais-englantilaista muotoa ehdollisesta rangaistuksesta belgialais-ranskalaisen muodon yhteyteen, kuten olemme havainneet muiden Pohjoismaiden tekevän. Tosin myös Norjassa useasti lykätään rangaistuksen täytäntöönpanoa kuten Suomessa.²³⁶

Suomalainen ehdollinen rangaistus on ollut ja on myös huomattavasti suppeampi kuin pohjoismaiset sisarensa. Suomessa ehdolliseen rangaistukseen ei voida samalla lailla liittää erityisiä ehtoja kuten Tanskassa ja Norjassa, joissa ehdollisen rangaistuksen yhteyteen voidaan liittää muun muassa määräyksiä koulutuksesta, työ- ja asuinpaikasta sekä voidaan rajoittaa yhteydenpitoa tiettyjen ihmisten kanssa. Suomessa ei myöskään ole ns. yhdistelmä-rangaistus käytössä, vaikka pikkuhiljaa siihen ollaankin heräämässä.

Sinänsä ehdollisen rangaistuksen edellytyksissä Pohjoismaiden lainsäädännöt ovat hyvinkin yhteneviä. Johtopäätöksenä voimme todeta, että Ruotsin, Norjan ja Tanskan ehdolliset rangaistukset ovat kehittyneet alusta alkaen enemmän hoitopainotteisiksi ja siten monipuolisemmiksi kuin Suomen vastaava järjestelmä.

²³⁶ ks. luvut 2.3 ja 5.3

6.4 Kritiikki ja tulevaisuuden näkymät

6.4.1 Kritiikki ehdollista rangaistusta kohtaan

Tulevaisuutta on yleensä vaikea ennustaa. Joitakin viitteitä suomalaisen ehdollisen rangaistuksen tulevaisuudesta voimme saada tarkastelemalla ehdolliseen rangaistukseen kohdistunutta kritiikkiä ja uudistuspaineita. Seuraavaksi käyn vielä lyhyesti läpi ehdolliseen rangaistukseen kohdistunutta kritiikkiä ja tarkastelen sitä, voidaanko kritiikistä ja uudistuspainesta päätellä mitään tulevasta ehdollisen rangaistuksen järjestelmästä.

Kritiikki ehdollista rangaistusta kohtaan on perinteisimmässä muodossaan kritiikkiä siitä, että ehdollinen rangaistus on käytännössä vapautus ja sakkoa lievempi, joten rangaistusjärjestelmä on epälooginen. Tämä johtuu siitä, että ehdollisista rangaistuksista pannaan täytäntöön ainoastaan 1-2%.²³⁷ Kun syytetty tuomitaan ehdolliseen rangaistukseen, käytännössä ainoat seuraamukset tuomitulle tulevat siitä, että hän on osallistunut oikeudenkäyntiin. Nykyään vahingonkorvaukset maksaa valtiokonttori ja oikeudenkäyntikulut valtio, koska rikoksenteijät ovat usein varattomia. Vaihtoehtona ehdolliselle rangaistukselle tietyissä tapauksissa voitaisiin nähdä Norjassa käytössä olevat lyhyet ehdottomat rangaistukset, jotka vähentäisivät ehdollisen rangaistuksen käyttöä tilanteissa, joihin se ei sovi.²³⁸

Ehdollinen rangaistus on saanut kritiikkiä myös Kataisen hallituksen ohjelmassa, jonka mukaisesti olisi selvitettävä olisiko tarpeen kehittää rangaistusjärjestelmää siten, että ehdollisen rangaistuksen yhteyteen liitetään lyhyehkö ehdoton vankeusrangaistus.²³⁹ Tästä lisää kohdassa 6.4.2. Oikeuskirjallisuudessa lyhyen ehdottoman rangaistuksen puolesta puhui ehdollisen rangaistuksen vaihtoehtona Utriainen jo vuonna 2006, vaikka yhdistelmä rangaistusta ei mainittukaan.²⁴⁰

Ehdollisen rangaistuksen kritiikissä rangaistusjärjestelmä on koettu epäloogiseksi myös siitä johtuen, että muutoin tasaisesti ankaroituva järjestelmä tekee suuren harppauksen

²³⁷ Utriainen 2011, s.268

²³⁸ Utriainen 2006, s. 487

²³⁹ OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 15

²⁴⁰ Kts. edellinen kappale

pitkän ehdollisen rangaistuksen ja vastaavan mittaisen ehdottoman rangaistuksen välillä. Tavoitetilassa rangaistusjärjestelmän tulisi ankaroitua tasaisesti.²⁴¹

6.4.2 Tulevaisuuden näkymät

Kuten olemme havainneet, kriminaalipolitiikka on lieventynyt koko ajan. Ehdollisen rangaistuksen ja muiden avoseuraamusten käyttäminen on laajentunut merkittävästi ja samalla vankiluvut Suomessa ovat laskeneet samalle tasolle muiden Pohjoismaiden kanssa. Ehdollinen rangaistus on saanut paljon kritiikkiä siitä, että varoitus jää tehottomaksi ja ehdollinen rangaistus on sama asia kuin vapautus. Tosin, kuten edellä kehitysvaiheiden yhteenvedossa totesin, ehdollinen rangaistus on mainettaan parempi varoituksena. Kritiikkiä on kuitenkin tullut myös ns. korkean profiilin asiantuntijoilta tavallisen kansan lisäksi, joten on selvää, että ehdollinen rangaistus tulee muuttumaan tulevien vuosien aikana.

Yhtenä ratkaisuna ehdollisen rangaistuksen uskottavuuden säilyttämiseksi kansan piirissä on tarjottu ns. yhdistelmä-rangaistusta, jossa tuomittu suorittaisi rangaistuksen osittain ehdollisena ja osittain ehdottomana. Vertailtaessa ehdollisen rangaistuksen kehitystä muihin Pohjoismaihin, joissa yhdistelmä-rangaistusta on voitu jo käyttää, ei liene yllättävää, että Suomi on tässäkin asiassa jälkijunassa ja ottanee käyttöön yhdistelmä-rangaistuksen lähitulevaisuudessa.

Ensimmäinen viite yhdistelmä-rangaistuksen käyttöönotosta saatiin oikeusministeriön alaisen työryhmän antamalla esityksellä yhdistelmävankeutta koskevaksi lainsäädännöksi 24.4.2013. Esityksen mukaan jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus on selvästi riittämätön rangaistus, vankeus voitaisiin tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana. Poikkeuksellisesti myös yli kahden vuoden mutta enintään kolmen vuoden vankeus voitaisiin tuomita yhdistelmävankeutena, mikäli ehdollisen vankeuden kriteerit täyttyvät. Yhdistelmä vankeuteen sisältyisi aina ehdotonta vankeutta(14 vrk-3 kk).²⁴²

²⁴¹ OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 15

²⁴² OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 13

Yhdistelmärankaistuksen lisäksi ehdollisen rangaistuksen kehitykseen voi tulevaisuudessa vaikuttaa myös uusien oheisseuraamusten käyttöönotto. Tämä vaatisi kuitenkin taloudellisia panostuksia rangaistusjärjestelmän kehittämiseksi. Nykyisessä taloustilanteessa tosin lisärahan saaminen kehitystyöhön voi olla vaikeasti saatavissa, vaikka loppujen lopuksi kehitys vähentäisikin pitkällä aikavälillä rangaistusjärjestelmän kustannuksia.

Mikäli vankilapäivän hinta jatkaa yhä kasvuaan, tulee kuitenkin ajankohtaiseksi jossain vaiheessa kehittää rangaistusjärjestelmää enemmän avoseuraamusten varaan. Tilanne, jossa ylläpidämme kallista rangaistusjärjestelmää samanaikaisesti, kun valtion talous on heikossa kunnossa, ei ole toimiva yhtälö. Kliseisesti voidaan sanoa, että ehdollisen rangaistuksen ja samalla koko rangaistusjärjestelmän kehittäminen vaatii rahaa ja poliittista tahtoa.

Yksi esimerkki suhteellisen edullisesta oheisseuraamuksesta voisi olla valvontarangaistuksen käyttö oheisseuraamuksena. Sen käyttöönotto oheisseuraamuksena ei muutoinkaan lisäisi kustannuksia, sillä seuraamus on jo olemassa itsenäisenä seuraamuksena rangaistusjärjestelmässämme, joten käyttäminen oheisseuraamuksena ei olisi yhtä kallista kuin kokonaan uuden seuraamuksen kehittäminen alusta alkaen.

Valvontarangaistus toisi ehdollisen rangaistuksen yhteyteen enemmän rangaistuksen tuntua, sillä sen pääasiallisena sisältönä on noudattaa tiettyä päiväohjelmaa ja sillä voidaan velvoittaa tuomittu noudattamaan liikkumisvapaudenrajoituksia.²⁴³ Tekniikan kehittyessä ja halventuessa valvontarangaistus voisi olla myös todellinen vaihtoehto ehdolliselle rangaistukselle, mikäli seuraamusjärjestelmää halutaan kiristää, mutta suuria taloudellisia satsauksia ei ole varaa tehdä.

²⁴³ ks. lisää OM:n työryhmän mietintö 20/2013, s. 41